

SOKOLOVSKO

Č.2
2021

Celkový pohled na školu. (viz článek na str. 35)

Nález z Chlumu - kachel se svatým Antonínem, dnes uložený ve sbírce sokolovského muzea. (viz článek na str. 9)

Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova: Evropa investuje do venkovských oblastí

Obsah:

120 let od narození učitele Jaroslava Ondříčka (<i>Radek Aubrecht</i>).....	2
Franz Keil - zapomenutý alpinista z Krušnohoří (<i>Filip Beneš</i>).....	6
Nález kachle s motivem svatého Antonína Velikého (<i>Jan Boukal</i>).....	9
Pomníky prezidentu T. G. Masarykovi na So- kolovsku (<i>Vladimír Bružeňák</i>).....	10
Stopy nedávné minulosti (<i>Helena Kavková</i>).....	14
Osud židovské rodiny Starků (<i>Jiří Klůc</i>)	19
Zpráva o roubeném a hrázděném patrovém dvojdome č. p. 217, 218 v Kraslicích z roku 2021 (<i>Stanislav Meisl</i>).....	23
August a Adolf Schramovi – Úspěšná bratrská dvojice z Falknova (<i>Klára Pösingerová</i>).....	27
Kraslický rodák – profesor Franz Josef Renner (<i>Pavel Palůch</i>)	31
Budova IŠŠTE v Sokolově (č. p. 1620) (<i>Jan Rund</i>).....	35
Příběh srdce v nostitzovské hrobce kláštera v Sokolově (<i>Pavel Vaculík</i>)	39

Titulní strana: Jubilejní kašna na sokolovském
náměstí. (viz článek na str. 27)

Slovo redakce

Nová paradigmata

Zdá se, že marnost tzv. boje proti viru C 19 začínají odborníci veřejně přiznávat a zdůrazňovat nezbytnost naučit se s novou a zřejmě trvalou hrozbou žít. Přizpůsobování se této situaci povede ke změnám mnohých paradigmat, na která jsme byli dosud zvyklí. Z mého pohledu se nebudu vůbec zlobit, pokud se budeme trvale k sobě chovat ohleduplněji, když nás právě proděláná nemoc bude nutit kašlat, smrkat a prskat a my nebudeme již považovat za zbabělost zůstat doma, jak to bývalo běžné při chřipce. Roznášení nemoci bylo normou a nikdo se moc neohrazoval. Nebudu se zlobit, když se lidé i nadále budou více zajímat o posilování své vlastní imunity, nebude mi proti mysli, když budou lidé více trávit dovolenou u nás doma, cestovní ruch si bude více vážit našich českých klientů. Uplynulých 20 měsíců přineslo nebyvalou modernizaci školství rozvojem distanční výuky, a tam, kde je to možné, se zabydlela ve velkém práce z domova.

Na druhou stranu jsme zažili věci, které by se opakovat nemusely. Nerad bych si zvykal na to, že se budeme spoléhat na vládní opatření v bláhové naději, že nás stát ochrání, když nakonec neumí nic jiného, než uzavřít vše možné. V našem pracovním týmu, který má na 20 lidí, jsme si v praxi vyzkoušeli, že nejlépe se ochráníme sami. Od samého počátku jsme si zavedli pravidlo – kašleš-li, smrkáš-li, mezi nás nelez. Nijak jsme neřešili roušky, nijak jsme neomezovali distanc. Za celou dobu pandemie se mezi námi nikdo nenakazil. Víím tedy, že je tu cesta, jak rozumně žít i bez extrémního omezování.

M. Makovička

SOKOLOVSKO Časopis obyvatel a přátel Sokolovska
Ročník 12, číslo 2 / 2021
Vydává: MAS Sokolovsko, o. p. s.
Editor: Ing. Miroslav Makovička
Redakce: v.bruzenak@seznam.cz
Údaje o distribuci: <http://mas-sokolovsko.eu>

Výkonný redaktor: PhDr. Vladimír Bružeňák
Redakční rada: Ing. Miroslav Makovička,
PhDr. Vladimír Bružeňák, Ing. Michael Rund
Registrační číslo: MK ČR. 19466
Za obsah příspěvků zodpovídají autoři.

120 let od narození učitele Jaroslava Ondříčka

V minulém čísle tohoto časopisu byly představeny životní osudy Aloise Hajera, jednoho z významných meziválečných pedagogů sokolovského a karlovarského regionu. V listopadu letošního roku si připomeneme již 120. výročí od narození další neprávem zapomenuté osobnosti českého školství našeho kraje, a to Jaroslava Ondříčka, který věnoval vzdělávání na Sokolovsku a Karlovarsku celkem 30 let svého života a jeho osobnost představuje pomyslný spojník mezi předválečnou a poválečnou érou v dějinách českého školství Karlovarského kraje.

Dle matričního záznamu se Jaroslav Vojtěch Ondříček narodil v jihočeském Písku dne 20. listopadu 1901. Jeho rodiči byli hostinský Antonín Ondříček, který pocházel z Křivoklátku, a Marie, rozená Káhalová, která měla kořeny v Milevsku. Rodina zahrnovala ještě Jaroslavovu mladší sestru Miladu, provdanou Soukupovou. Zde si dovoluji malou „odbočku“ a zmíním, že i ona měla vztah k našemu regionu: po skončení 2. světové války žila s manželem v Kynšperku nad Ohří a následně v Chebu.

Ještě v době, kdy byl Jaroslav Ondříček malé dítě, se rodina přestěhovala do Prahy, kde žili v ulici „U Bulhara“, která spojuje Žižkov a Nové Město pražské. Otec Antonín začal pracovat v hotelu Šroubek a taktéž v pokračovací škole. Malý Jaroslav zahájil školní docházku v pětileté obecné škole na Praze 2 a následně pokračoval od roku 1913 studiem na reálce v Praze – Karlíně. Do života rodiny však těžce zasáhla 1. světová válka. Jaroslavův otec se obával povolávacího rozkazu a odjezdu na frontu, a proto úmyslně zanedbával léčbu bolavého kolena, se kterým však nakonec skončil v nemocnici, kde se nakazil tyfem a roku 1917 zemřel. Rodina, která zůstala bez živitele, byla nucena se vrátit do Písku, kde se mohla spolehnout na pomoc dalších příbuzných. Mimořádně, Ondříčkoví se tehdy nastěhovali do domu „U Koulí“, ve kterém kdysi během studií krátce bydlel i Fráňa Šrámek. Ostatně ulice, ve které tento turisticky atraktivní dům dosud stojí, je v současné době po tomto českém básníkovi pojmenována.

Šestnáctiletý Jaroslav Ondříček tedy dokončil studia úspěšně složenou maturitou roku 1920 na písecké reálce, která nesla jméno Adolfa Hejduka, významného českého básníka, který spojil s tímto městem významnou část svého života. Protože se Jaroslav Ondříček rozhodl pro pedagogickou dráhu, musel vykonat ještě další zkoušky. Na příbramském učitelském ústavu absolvoval úspěšně zkoušku „učitelské způsobilosti“ (1921), která měla v jeho případě charakter doplňkové maturity. Následně získal v Českých Budějovicích s vyznamenáním učitelskou způsobilost pro školy obecné (1922) a tamtéž učitelskou způsobilost pro školy měšťanské (1926).

Tyto zkoušky, které umožňovaly pedagogům nejen prohlubování a doplňování jejich kvalifikace, ale také zvyšování mzdy, skládal Jaroslav Ondříček již v době, kdy působil jako učitel. Jeho pedagogickou kariéru lze dobře sledovat na základě Ondříčkova služebního výkazu, který se zachoval v karlovarském archivu. Jeho první „štací“ se stala trojtřídní obecná škola v Nevěznicích nedaleko rodného Písku, kde působil jako výpomocný a následně zastupující učitel od 1. listopadu 1920 do 30. dubna 1923. S platností od 1. května 1923 byl jmenován zatímním řídícím učitelem na dvoutřídní obecné škole v Šamonících, taktéž v okrese Písek, a od 1. září téhož roku byl tamtéž ustanoven definitivním učitelem (1923–1924). Po měsíčním působení na pozici zástupce řídícího učitele na dvoutřídní obecné škole v Orlických Zlákovicích (září 1924) přišlo k 1. říjnu 1924 jmenování na státní měšťanskou školu v Karlových Varech, kde do konce srpna 1926 zastával funkci pomocného a zatímního učitele. Nemohl asi tehdy tušit, že to bude toto lázeňské město, se kterým spojí ještě později zásadním způsobem svou životní a profesní dráhu.

Na tomto místě považuji za vhodné zmínit, že časté přesuny učitelů ze školy na školu, či dokonce z jednoho regionu do jiného kraje nebyly v meziválečné éře ničím neobvyklým. Zejména mladí a začínající pedagogové, kteří ještě neměli rodiny, měnili místa svého působení velmi často. Po vzniku samostatného Českoslo-

venska navíc začaly vznikat nově školy pro české menšiny v majoritně německém pohraničí, ve kterém se počet Čechů v důsledku budování čs. státních struktur zejména ve 20. letech 20. století zvyšoval. A tyto tzv. menšinové školy logicky potřebovaly nové učitele.

Tato skutečnost platila také pro nynější Sokolov, tehdy Falknov nad Ohří. V hornickém městě vznikly po roce 1918 hned dvě české menšinové školy, a to obecná a měšťanská škola, které byly následně od září školního roku 1925–1926 spojeny do jedné instituce, v jejímž čele stál ředitel František Věšina a od roku 1927 Stanislav Jelínek. Roku 1926 se spojená obecná a měšťanská škola dočkala nové budovy, jejímž architektem byl Rudolf Wels. A právě v září tohoto roku přišel z Karlových Varů do Falknova i Jaroslav Ondříček, aby rozšířil pedagogický sbor české školy a prožil ve městě 12 let, během kterých byl postupně jmenován zatímčím odborným a posléze i definitivním odborným učitelem a nakonec i ředitelem školy.

Začátky ve Falknově nebyly pro Jaroslava Ondříčka snadné, mj. musel za úhradu 25 Kč bydlet ve školní budově, protože nemohl sehnat jiné bydlení. Poměrně záhy se však dokázal zapojit nejen do práce ve škole, ale také do společenského života české menšiny. Již v říjnu 1926 mluvil na veřejné oslavě ke vzniku republiky a v březnu následujícího roku měl proslov u příležitosti narozenin prezidenta Masaryka. Společně s dalšími falknovskými učiteli se v letech 1931–1934 podílel na vydávání vlastivědného měsíčníku Výspa – časopisu, který byl určen české mládeži zněmčeného Podkrušnohoří a západu země české, jak bylo uvedeno v jeho záhlaví. Jaroslav Ondříček byl autorem nejen několika článků, ale zejména členem redakční rady a dle vzpomínek Františka Věšina to byl právě on, kdo při úvodním zasedání autorského kolektivu ve falknovské nádražní restauraci vymyslel název tohoto periodika. O Výspě se lze dozvědět více v článku o Aloisi Hajerovi, který byl zmíněn v úvodu tohoto textu.

Důležitým momentem v životě Jaroslava Ondříčka byl rok 1936. V září byl totiž dosavadní ředitel falknovské školy Stanislav Jelínek ustanoven inspektorem státních škol národních a přesídlil tedy do Chebu. A byl to právě on, kdo za svého nástupce doporučil Jaroslava Ondříčka. Do školní kroniky k tomu odcházející ředitel poznamenal toto: „Předávám školu nejstaršímu členovi učitelského sboru Jaroslavu Ondříčkovi. Jsem přesvědčen, že školu povede stejně ke vzrůstu, jako jsem se ji snažil vésti já.“ Ponechme stranou formální skutečnost, že nejdříve byl Jaroslav Ondříček „pouze“ pověřen vedením školy a teprve od 1. ledna 1938 byl oficiálně jmenován zatímčím ředitelem, podstatnější je, že přání Stanislava Jelínka nebylo vyslyšeno, protože do života školy tvrdě zasáhla politická situace druhé poloviny 30. let 20. století.

Dne 14. září 1937, přesně rok po instalaci Jaroslava Ondříčka do čela falknovské školy, zemřel první čs. prezident Masaryk a s ním jakoby se pomalu uzavírala existence celého státu. Čím dál tím více se totiž prohlubovalo etnické napětí mezi Čechy a v čs. pohraničí žijícími Němci a taktéž narůstala agresivita sousedního nacistického Německa.

Napjatá politická situace vyvrcholila na podzim osudného roku 1938. Až do 11. září se dařilo Jaroslavu Ondříčkovi držet řádnou školní výuku a i přes lehce nižší počet dětí ve škole nebyla zrušena žádná třída. V následujících dnech však nabraly události překotný vývoj a po henleinovském puči, který odstartovala

Jaroslav Ondříček v mladém věku.

Jaroslav Ondříček v seniorském věku.

Anna Ondříčková.

Anna Ondříčková v seniorském věku.

Hitlerova štvavá řeč na sjezdu v Norimberku 12. září, ředitel Jaroslav Ondříček pustil děti v doprovodu dospělých osob domů. Sám následně při cestě na vlakové nádraží pro informace čelil verbálním útokům místních Němců, kteří mu dle zápisu ve školní kronice doporučovali, aby zmizel, nebo že bude viset. Řada českých a smíšených rodin odjela do vnitrozemí a rodiny, které ve městě zůstaly, odmítaly posílat své děti do školy, protože se právem obávaly o jejich bezpečnost, když město fakticky ovládli Henleinovi stoupenci. Zkrácená výuka tak probíhala pouze asi pro 30 dětí, což byl pouhý zlomek původního stavu ze začátku školního roku.

V pondělí 19. září už do školy nepřišlo ani jedno dítě, a to i přesto, že se za pomoci armády podařilo čs. vládě obnovit kontrolu nad městem. Jaroslav Ondříček povolil za těchto okolností odjezd z Falknova všem učitelům, kteří o to požádali, s tím, že se vrátí okamžitě, jak bude obnovena řádná výuka. Nakonec zůstal ředitel Ondříček ve škole zcela sám, pouze se svou manželkou, dvouletým synem, školníkem a jeho ženou. Společně s některými dalšími učiteli z regionu se Ondříček vydal do Prahy na Ministerstvo školství a národní osvěty, aby získal osobně pokyny pro další postup a do Falknova se stačil vrátit těsně před nechvalně známým jednáním velmocí v Mnichově. To už ve školní budově nezůstal ani školník. Jaroslav Ondříček provedl poslední zápis do školní kroniky, prohlédl uzavřenou a ztichlou školu, konstatoval, že je uklizena, pouze na jednom místě našel zapomenutou čepici a cvičky. Společně s rodinou, pár osobními věcmi a dvěma díly školní kroniky odjel Jaroslav Ondříček posledním vlakem z města před tím, než bylo společně s celým pohraničím podstoupeno hitlerovskému Německu. Éra jeho ředitelování ve Falknově a existence místní české menšinové školy definitivně skončila.

Ondříčkovi zamířili do Prahy, kde u příbuzných z manželčiny strany našli dočasný azyl. K prvnímu březnovému dni roku 1939 se Jaroslav Ondříček dočkal nového jmenování: byl jako zatímní odborný učitel přeložen na dívčí měšťanskou školu v Havlíčkově Brodě, kde setrval do 30. září následujícího roku, kdy byl jmenován zatímním ředitelem obecné a měšťanské školy v Nížkově (nyní okres Žďár nad Sázavou), kde působil skoro až do konce května 1945. V této malé obci na Vysočině Ondříčkovi přečkali těžké válečné časy a oslavili osvobození republiky. Na konci května 1945 se Jaroslav Ondříček přihlásil na ministerstvu školství s tím, že by rád zpět do Falknova, ale 28. května onoho roku byl jmenován ministerským zmocněncem pro okres Karlovy Vary. Lázeňské město znal již ze svého působení v polovině 20. let a nyní se do něj vrátil s úkolem, aby pomohl znovu vybudovat školskou soustavu. Je třeba si uvědomit, že české předválečné menšinové školy zanikly po anexi pohraničí Hitlerem a německé školství přestalo existovat v důsledku konce války a transferu většiny původního německého obyvatelstva našeho pohraničí za hranice státu. Ondříček nebyl sám, kdo se v této roli vrátil do regionu, který důvěrně znal. Do Chebu se ve stejné funkci navrátil bývalý novosedelský a chebský učitel a ředitel Václav Junek a do okresu Sokolov je v roli inspektora vyslán bývalý bochovský a falknovský pedagog Alois Hajer. Právě funkci okresního školního inspektora pro okres Karlovy Vary později zastával i Jaroslav Ondříček, a to v období od 1. dubna 1946 do 31. srpna 1950, kdy byl z ne zcela jasných důvodů tohoto postu zproštěn. Malou, ale nadčasovou zajímavostí je skutečnost, že v této funkci zdůrazňoval potřebu kvalitních učitelů a kvůli tomu usiloval o vznik pedagogické fakulty, sídlící přímo v Karlových Varech.

Jaroslav Ondříček se rozhodl pro návrat za katedru a začal vyučovat na střední škole v Karlových Varech – Drahovicích. Od začátku školního roku 1959–1960 působil na karlovarské „jedenáctiletce“ sídlící na tehdejším nábřeží Antonína Zápotockého (nyní nábřeží Jana Palacha), na které zastával post zástupce ředitele, a to až do svého předčasného odchodu z tohoto světa. Jaroslav Ondříček zemřel dle matričního záznamu v Karlových Varech na infarkt dne 9. února 1962.

Na závěr bych rád věnoval pár řádků manželce Jaroslava Ondříčka Anně, rozené Junové (11. 11. 1905 Praha – 26. 3. 1999 Karlovy Vary), protože i ona je nedílnou součástí dějin falknovského a karlovarského školství. Narodila se jako jedno ze tří dětí manželů Miloše a Anny Junových. Když ve věku čtyř let přišla o otce, rodina se přestěhovala do Turnova, odkud pocházela její matka. V tomto městě také Anna absolvovala obecnou a měšťanskou školu a následně studovala od roku 1920 učitelský ústav v Chrudimi, ze kterého po prvním roce studia přestoupila na pražský učitelský ústav, na kterém o tři roky později úspěšně odmaturovala. Pedagogickou dráhu zahájila na obecné škole v Turnově, odkud byla roku 1926 přeložena na spojenou obecnou a měšťanskou školu ve Falknově. Právě zde se poznala se svým budoucím manželem, Jaroslavem Ondříčkem, který na školu nastoupil ve stejném roce. Svatba se uskutečnila v Turnově 28. prosince 1929 a o sedm let později se manželům narodil ve Falknově syn Jan a po válce v Karlových Varech dcera Milena. Mimořádně, ke svému stručnému životopisnému profilu ve falknovské školní kronice připsala Anna Ondříčková toto: „*Třebaže jsem tu spokojená, těším se, až se zas vrátím do vnitrozemí.*“

Nebudeme-li počítat válečná léta strávená na Vysočině, přání se jí nevyplnilo, v pohraničí strávila zbytek svého dlouhého života. Od roku 1945 žila s manželem v Karlových Varech a o sedm let později se taktéž vrátila k profesi učitelky. A byla to právě Anna Ondříčková, která v roce 1964 navrátila do Sokolova dva díly falknovské meziválečné školní kroniky, které manželé zachránili při svém útěku z města roku 1938 a které jsou nesmírně cenným zdrojem informací o životě české menšinové školy. Tě školy, k jejímuž rozvoji a fungování manželé Ondříčkovi zcela nezpochybnitelně přispěli měrou vrchovatou.

Autor článku by rád poděkoval paní Mileně Bosákové, dceři Jaroslava a Anny Ondříčkových, za cenné informace a fotografie, které poskytla pro doplnění tohoto textu.

Radek Aubrecht

Franz Keil - zapomenutý alpinista z Krušnohoří

Alpinista, geoplastik, přírodovědec, kartograf a farmaceut v jedné osobě. I takto by se dal charakterizovat muž několika profesí Franz Keil, který přišel na svět v Kraslicích 22. června roku 1822 do rodiny Franze Keila a Elisabeth, rozené Müllerové. Jeho otec pocházel z nedalekých Jindřichovic a byl zaměstnán jako úředník panské správy Nosticů. Dědeček Josef i pradědeček Andreas pocházeli z ušedlé jindřichovické větve Keilů, kde se oba živil tradičně jako hrnčíři. Matka Elisabeth byla dcerou Ignáce Müllera z Kraslic, místního obchodníka a výrobce mušelínu. Svatba Franzových rodičů proběhla roku 1822 a o pár měsíců později se jim narodil Franz Keil mladší. Rodina byla zpočátku celkem dobře zabezpečena, a to jak ze strany rodičů Elisabeth, tak ze strany otce.

Franz Keil.

Rodný dům Franze Keila v Oberegasse čp. 398 (vpravo) a dům čp. 623 s pamětní deskou u vstupu.

padl krásám mineralogie. Zároveň se však nevzdal a pokračoval v dalším vzdělávání, což završil úspěšným získáním titulu magistra farmacie na Karlově univerzitě v roce 1845. Na základě doporučení profesora Kosteletzského byl zaměstnán jako pracovník katedry botaniky. Zde se během svých studií seznámil s vedoucím asistentem katedry Dr. Pöchem, který podporoval jeho zájmy a výzkum. Díky dlouholetému přátelství s Dr. Pöchem byl po jeho smrti jmenován jeho nástupcem.

V roce 1847 se vydal na téměř čtyřměsíční výpravu do Alp, aby doplnil rostlinné sbírky pražské univerzity, které v roce 1845 zničila povodeň. Tato výprava uchvátila Franze natolik, že se rozhodl změnit radikálně svůj život. Situaci mu v negativním smyslu ulehčil i vyhazov z univerzity v revolučním roce 1848. Absence smyslu-

Těžkosti života dopadly již na malého Franze, když v 9 letech přišel o matku a jeho otec po ní musel převzít obchod s mušelinem a tylem. Po absolvování základní školy se vydal 1833 studovat na gymnázium v Chebu, kde patřil k nejpilnějším žákům. Osud však zasáhl podruhé a roku 1837 umírá i Franzův otec. To způsobilo, že byl Franz nucen přerušit studium a najít si urychleně živobytí. Vybral si proto učení farmacie u lékárníka Lorenze v Kynšperku. Rozhodnutí to však nebylo srdeční, ale spíše nouzové a pragmatické, jelikož u Lorenze našel především střechu nad hlavou. Později přešel do služeb lékárníka Löbla v Sokolově, u něhož pro-

Franz Keil: Topografická mapa Untersbergu.

plného vysvětlení a zákaz akademické dráhy ho přiměly opustit Čechy a vydat se směrem na jih do Alp. Aby zůstal alespoň částečně v kontaktu s odbornou veřejností a přírodovědci, vstoupil do pražského přírodovědného spolku *Lotos*, kam občasné přispíval svými postřehy či objevy. Z Prahy se nakonec rozhodl definitivně odejít a vrátil se opět k farmacii. Postupně vystřídal lékárny ve Vídni, Grazu a nakonec se v roce 1850 stal provozovatelem lékárny v Lienzu v jižním Tyrolsku. Zde našel ideální místo pro další vzdělávání a mohl se zde věnovat autorské tvorbě. Současně prozkoumal a zmapoval zdejší krajinu a faunu, podnikl četná vysokohorská měření a zřídil zde první meteorologickou stanici. Rok 1855 představoval další pomyslnou metu jeho života, když se mu povedlo jako jednomu z mála zdolat vysokohorský štít Großglockner. Jako průkopník alpské kartografie měl také podíl na konečném pojmenování několika vysokohorských bodů, přičemž se snažil co nejvíce využívat termíny používané místním obyvatelstvem. Zároveň se také stal prvním horolezcem, který zdolal výstup na vrchol Hochschobier. Na své bohaté poznatky a pozorování později navázal zpracováním prvního modelu pohoří Drávy v měřítku 1:140 000. V té době si jeho činnosti začala všímat i odborná veřejnost a roku 1856 byl dokonce osobně představen Františku Josefovi I. během jeho návštěvy v Korutanech. Zapálený alpinista však nadále pokračoval ve svém výzkumu a ještě tentýž rok představil svůj 14 dílný model Grossglockneru a jeho okolí v měřítku 1:48 000. Tato práce dostala ocenění na světové výstavě v Londýně roku 1862. V rámci svých neutuchajících aktivit přišel Keil s myšlenkou na zbudování horské útulny (či spíše chaty) poblíž Großvenedigeru, kterou s ním spolufinancoval arcivévoda Johann Rakouský, po němž dnes nese jméno Johanneshütte.

Abys mohl dále pokračovat ve své neutuchající vědecké činnosti a studiu, dostal od státu dotaci, či spíše stipendium, ve výši 300 zlatých, což byla na tehdejší dobu velmi vysoká částka. Díky úsilí profesora Simonyho se stal přednášejícím na Vojenském vzdělávacím institutu v Liesingu u Vídně. Během tohoto období absolvoval lekce kreslení terénu a geoplastiky u kapitána Cybulze, profesora Dvorní vojenské akademie ve Vídni. Následně se mu podařilo dokončit dva modely v měřítku 1:72 000–Großglockner a Kreuzkofelgruppe. V roce 1859 začal s topografickým zpracováváním několika oblastí (Großglockner, Heiligenblut, Winklern a Lienz),

Původní podoba Johanneshütte.

Franz Keil: Geoplastický reliéf Großglockneru.

Průčelí domu v Oberegasse čp. 623 sousedící s rodným domem čp. 398 Franze Keila. 20. léta 20. století.

Detail pamětní desky.

jehož výsledkem bylo vydání prvních map určených pro veřejnost. Jelikož začaly být jeho záliby velmi časově náročné, rozhodl se pověsit profesi lékárníka na hřebík a odjel do Slacburku, kde roku 1860 založil Ústav geoplastiky. Tím položil základy novému oboru, který měl za úkol pomáhat s modelováním a mapováním alpských terénů. Tehdy nebyla značná část Alp dostatečně probádána, což si Keil moc dobře uvědomoval. Tato bílá místa na mapách představovala rizika nejen v oblasti rodící se turistiky, ale i z hlediska vojenského. Keilův ústav se velmi aktivně věnoval průzkumu a měření jednotlivých vrcholů a hřebenů, a tak již ke sklonku roku 1865 dokázal vydat na 10 kartografických map mapujících různé oblasti. Mapy se však neprodávaly, a to především kvůli jejich vysokým cenám. Například mapa reliéfu Großglockneru stála na tu dobu účtyhodných 9 zlatých, oblast Berchtesgadenu dokonce 48 zlatých. Úzkoprofilovost a cena byly jedním z důvodů, proč se jeho dílo nestalo povědomé širší veřejnosti, ale spíše jen topografům, armádním kruhům a státní správě. Roku 1866 čítala zmapovaná oblast Alp na 260 km². Tentýž rok byl Keil odměněn za své nepočítatelné zásluhy Františkem Josefem I. Zlatou medailí, *Pro litteris et artibus* za zásluhy na poli vědy a umění. Nemaje dalšího nástupce a pokračovatele v jeho díle, počal značnou část svých sbírek rozdávat do muzeí, výzkumných ústavů a dalších organizací. Například v roce 1874 daroval reálné škole v Marburgu rozsáhlou sbírku čítající 1000 exemplářů rostlin střední Evropy.

Jeho záliba se mu však nakonec stala osudnou, když roku 1866 při jednom z jeho výstupů utrpěl poranění páteře. Následovalo zdlouhavé léčení, střídavý pobyt u svého přítele hraběte Spaura, v lázních a sanatoriích. Franz však neubral na svých plánech a stále pracoval na mapách, šablonách a dalších podkladech pro svou práci. Bohužel z důvodu úbytku jeho sil byl nucen část práce odložit. Plánoval sestěhování za svou sestrou zpět do rodných Kraslic, ale k tomu již nakonec nedošlo. Zbytek svého života prožil v Marburgu nad Drávou, kde obýval podkrovní domu v ulici Lendgasse 15. Zde byl již velmi nemocný Keil opečováván rodinou Gedlička až do svého skonu dne 10. 3. 1876. Na jeho pohřeb se sjelo mnoho přátel, kteří se složili na jeho náhrobek se jménem a epitafem „Přátelé přítelovi“. Nesjpiše se mu tak splnil i jeho sen, jelikož jeho poslední místo odpočinku bylo nadohled od největší celoživotní lásky-skálních masivů Alp.

Keil je právem považován za jednoho z nejvýznamnějších předchůdců organizovaného mapování Alp. Na jeho počest je dnes pojmenována cesta k vrcholu Hochschoberu jako Franz-Keil-Weg a vrchol Keilspitze poblíž Lienzu. Současně Rakouský turistický spolek vybudoval roku 1881 poblíž Hochgollingu chatu nesoucí jméno Franz-Keil-Hütte, která však po několika letech lavinových závalů zanikla. Ani jeho rodné město na něj však nezapomnělo. Ulice, v níž stál jeho rodný dům, byla na počátku 20. století přejmenována z Oberegasse na Keilgasse. Samotný dům představoval typický měšťanský dvojpodlažní objekt pocházející přibližně z 18. století. Stavební podoba vycházela z tehdejších zvyklostí, dům měl sedlovou střechu, roubené přízemí a nejspíše hrázdné patro, přičemž byl dodatečně opatřen bedněním. Během 19. století byl přistavěn z levé strany dům č. p. 623, čímž zanikla proluka mezi č. p. 398 a 399. Dům se oproti sousednímu odlišoval zděným přízemím a hrázdným patrem pobitým břídlicí. Na něm byla posléze odhalena pamětní deska neznámé datace věnovaná Keilovi, přestože on sám se narodil vedle. Bohužel obě tyto krásné stavby, stejně jako stovky dalších, začaly být po roce 1945 trnem v oku místním stranickým špičkám, a tak bylo v rámci „čištění města“ v roce 1953 rozhodnuto (z příkazu MěNV Kraslice) o demolici. Samotná pamětní deska nejspíše skončila na skládce nebo v základech pozdějších garáží. V rámci poválečné kulturní obměny a přílišné lhostejnosti spojené s ignorantstvím došlo k zániku Keilova odkazu v místě jeho rodiště. Nicméně za hranicemi je jeho jméno skloňováno dodnes a snad se na to postupem času podaří znovu navázat i v samotných Kraslicích.

Filip Beneš

Nález kachle s motivem svatého Antonína Velikého

I během obyčejné vycházky lze objevit poklad. Během krátkého pěšího výletu, jehož cílem byla prohlídka šlechtických sídel v okolí Dasnic, jsem se snažil pořídit fotografii někdejší tvrze a pozdější sýpky v Chlumku. V západním rohu ohradní zdi, obklopující areál dvora, jehož součástí sýpka je, se mi na vrcholu hromady suti podařilo objevit fragment glazovaného keramického kachle o rozměrech 270 x 160 x 20 mm. Jedná se pouze o horní část uvedeného kachle. Kachle je zdobena malbou zpodobňující muže s šedým plnovousem a prořídilými, rovněž šedými vlasy. Kolem hlavy má uvedená postava svatozář. Muž je oděn ve tmavém plášti s bílým límcem, na tmavé části pláště je patrné zlaté písmeno „T“. Vlevo (tj. v blízkosti pravé ruky postavy, která se ovšem již nedochovala) se nachází hůl opatřená zvonečkem, na druhé straně (tj. vpravo) se nachází plamen. Glazura pokrývající malbu je popraskaná a místy jsou části výjevu odštipnuté. Celý výjev byl původně lemován černým rámečkem, který je fragmentárně dochován.

Postavou zobrazenou na kachli je svatý Antonín Veliký (žil údajně v letech 251-357), patron chudých, nemocných a poustevníků. Tento rodák z Egypta se po dovršení dospělosti rozhodl rozdat veškerý svůj majetek a žít jako poustevník na poušti, kde jej měl ovšem pokoušet ďábel. „Pokušení svatého Antonína“ se ostatně stalo oblíbeným námětem výtvarných děl (stačí vzpomenout například Michelangela, Bosche či Dalího). Že se jedná skutečně o svatého Antonína Velikého, potvrzují i zobrazené atributy – černý oděv, plnovous a prořídilé vlasy (tyto atributy vyjadřují Antonínovo poustevnictví), hůl se zvonečkem (zvonečkem prý Antonín na konci každého dne svolával v poušti svá prasata, která rovněž bývají jeho atributem), písmeno T (archaické zpodobnění kříže, které se ostatně více blíží skutečné podobě kříže, na kterém byl ukřižován Kristus) a plamen (ten může mít v Antonínovské ikonografii různou symboliku – může představovat ďábla, který se chystá Antonína pokoušet, stejně tak ovšem může být plamenem, v němž mají být spáleni démoni – pokušitelé).

Původ kachle není jasný. Navzdory jeho nálezu v těsné blízkosti někdejší tvrze s tímto objektem určitě nijak nesouvisí. Stejně tak nejspíš nesouvisí s blízkým zaniklým „Novým zámkem“ rodu Nosticů. Svým provedením spadá patrně do konce 18. století či počátku 19. století, tudíž by kachel teoreticky mohl pocházet ze Starého zámku, který se dosud nachází naproti areálu bývalé tvrze. Kachel byl záhy po nalezení předán do sokolovského muzea, kde je evidován pod přírůstkovým číslem 27/2014 a inventárním číslem H 4758.

Jan Boukal

Pomníky prezidentu T. G. Masarykovi na Sokolovsku

Brzy po vzniku samostatné Československé republiky začaly v mnoha městech a obcích vznikat jako výraz vděku obyvatelstva pomníky jejímu prvnímu prezidentovi Tomáši Garrigue Masarykovi, a to již za jeho života. První pomník prezidentu Osvoboditeli byl odhalen již 3. srpna 1919 v malé vsi Loučka na Olomoucku a zásluhou místních obyvatel zde stojí dodnes. Přechkal dobu nacismu i komunismu, i když na dvakrát ukrytý, což se o naprosté většině Masarykových pomníků říci nedá, přestože jich následně ve 20. a 30.

letech vznikly desítky a desítky. V naprosté většině se tak však dělo na území obývaném Čechy, Slováky či Rusíny, neboť ostatní národnosti Československé republiky, především Němci, vznik nového státu ve značné většině nepřivítaly, tedy ani jeho hlavního představitele a tvůrce. Proto i v oblasti dnešního Sokolovska, z drtivé většiny obývané německým obyvatelstvem, žádná připomínka prvního československého prezidenta nevznikla. Masaryk vlastně Sokolovsko navštívil opravdu jen okrajově. V roce 1911 se coby poslanec vídeňské Říšské rady účastnil schůze freisociální strany v budově hotelu Theierl na místě dnešního obchodního domu Perla a v roce 1928 již jako prezident údajně při svém pobytu v Karlových Varech zajel do údolí Nancy u Stříbrné, kde navštívil výroční kámen k 10. výročí vzniku republiky.

Jiná situace nastala po druhé světové válce. Došlo k odsunu německého obyvatelstva a s příchodem českých dosídlenců vznikaly i plány v pohraničních městech a obcích pomníky TGM vybudovat. V mnoha případech se tak opravdu stalo, často s využitím materiálu z pomníků německých, které naopak v této době zanikaly. Ale dlouhého trvání neměly ani tyto pomníky věnované prezidentu Osvoboditeli, neboť po roce 1948 nová komunistická totalita hodlala jeho odkaz a památku překroutit a zničit, což se samozřejmě týkalo i pomníků. A tak

Pomník TGM v Kraslicích na místě strženého pomníku rytíře Dotzauera.

na mnoha místech měly takové monumenty opravdu jepičí život, vpravdě v řádu měsíců, v lepším případě několik let. Poté zase mizely, většinou potichu a tajně a ztratily se neznámo kde. Tak tomu bylo i na Sokolovsku, kde prokazatelně vznikly mezi lety 1945 a 1948 celkem tři pomníky TGM. Ovšem dodnes se žádný z nich nedochoval a bohužel po roce 1989 ani žádný nový nevznikl.

První z nich vznikl v **Kraslicích**. Již 25. února 1946 požádala tehdejší místní správní komise ještě existující firmu na hudební nástroje Josef Glassl o nabídku na vznik pomníku. 11. března se na komisi dostavil zástupce podniku E. Glassl, kde nabídku komisi představil. Mělo se jednat o využití místa i materiálu z pomníku rytíře Dotzauera, který stál před budovou dřívějšího okresního úřadu, po válce sídlem správní komise a dnes městského úřadu. Socha byla v tu dobu již rozbíta a ležela v jakémsi stavebním dvoře. 24. června 1946 byla cena za pomník stanovena na 19 500,- korun a firmou bylo konstatováno, „že přebytek kovu odečtu ve Váš prospěch, takže o tento rozdíl bude Váš účet nižší.“ Dopisem ze 4. července pak byl pomník objednan s dodatkem, „že zbytek materiálu bude připsán v náš prospěch.“ Fakturou ze 4. prosince 1946 bylo vyhotovení pomníku vyúčtováno částkou 21 000,- korun, přičemž zbytek bronzu byl již odpočítán. Platba se však zřejmě zadrhla, evidentně kvůli odsunu Němců a přechodu firmy Glassl do správy státu, protože ještě v prosinci 1949 píše nový národní podnik České hudební nástroje Kraslice, závod Amati I, aby Místní národní výbor v Kraslicích doplatil firmě dlužnou částku 15 740,50, kterou měl složit u kraslické pobočky Živnobanky.

Pomník prezidenta Osvoboditele ve Svatavě.

Svatavský pomník při odhalení.

Památeční odznak k odhalení svatavského pomníku.

Pohled na svatavské náměstíčko s ještě stojícím pomníkem TGM.

Dle dalšího dochovaného záznamu vážil pomník 220 kilogramů a po jeho zhotovení zbylo 380 kilogramů čistého bronzu ve prospěch města. Pomník byl odhalen zřejmě ještě v roce 1946, ovšem již brzy po komunistickém převratu opět zmizel. V roce 1968 byla na prázdném podstavci umístěna deska k 50. výročí vzniku ČSR, ani ona však na místě dlouho nepobyla. Dnes zde stojí vysoký žulový monument se třemi daty, a sice 15. 8. 1370, kdy Kraslice povýšil Karel IV. na město, 28. 10. 1918, tedy datem vzniku Československé republiky, a 1. 1. 1993, dnem vzniku samostatné České republiky.

Druhý Masarykův pomník na Sokolovsku vznikl ve **Svatavě** a odhalen byl v červnu 1948, tedy až po komunistickém převratu. Přesto k odhalení uprostřed obce došlo, nová totalitní moc ještě nebyla tak silná, aby ihned dokázala památku na prvního československého prezidenta zničit. Iniciátorem stavby byl oddíl atletiky dolu Medard a pomník financoval místní národní výbor. Autorem byl manželský pár Erna Gisela a Antonín Kuchařovi. Zajímavé je, že paní Kuchařová se za svobodna jmenovala Zuberová a byla dcerou chodovského sochaře Aloise Zuberu, jenž před válkou vytvořil v kraji několik pomníků padlým v 1. světové válce a v roce 1938 patřil v Chodově k hlavním představitelům henleinovského hnutí. Jeho dcera za války, během níž Alois Zuber v roce 1941 zemřel, studovala v Drážďanech, kde poznala nuceně nasazeného Antonína Kuchaře, do něhož se zamilovala a s nímž se v roce 1945 vrátila do republiky. Díky tomu unikla odsunu a i s manželem se usadila v Karlových Varech, kde oba pokračovali ve své práci sochařů, včetně vytvoření pískovcové sochy T. G. Masaryka ve Svatavě (poměrně zajímavá je také ta skutečnost, že pomník padlým z 1. světové války ve Svatavě, který byl zbořen po roce 1945, byl její otec).

Svatavský pomník prezidentu Osvoboditeli vydržel na svém místě navzdory době poměrně dlouho, byl odstraněn až na počátku normalizace v roce 1969. Po jeho osudech, stejně jako po osudech pomníku v Krásně, pátrala v roce 1990 novinářka z Nové pravdy Anna Fidlerová. Ovšem marně. Zaznamenala jen ústní vzpomínku, že pomník byl jedné noci stržen a rozbit na kusy, které skončily v nedalekém oprámu zaházeny několikametrovou vrstvou zeminy. Na místě by se měla dnes nacházet zahrádkářská kolonie. Antonín Kuchař prý také věnoval třetinový model atletickému klubu, ovšem nepodařilo se nalézt ani jej. Z pomníku tak zůstaly, stejně jako v případě ostatních, jen fotografie.

Posledním odhaleným pomníkem prezidenta Masaryka na Sokolovsku byl pomník odhalený 28. října 1948 v **Krásně** na náměstí. Slavnost se také jako v případě Svatavy konala již po únorovém komunistickém puči a slova řečníků tak napovídala, v jakém duchu se ponesou léta příští. Hlavním řečníkem byl jakýsi

Celkový pohled na slavnostní odhalení pomníku v Krásně.

Pamětní odznak k odhalení pomníku v Krásně.

zástupce krajského vedení KSČ z Karlových Varů, který připomněl roli TGM i Edvarda Beneše jako zastánců politiky západních velmocí, jimž „*tendenční měšťácká propaganda připsala historickou osobní roli osvoboditelů.*“ Rozhodujícím činitelem při vzniku republiky v roce 1918 byl podle řečníka vliv ruské socialistické revoluce v roce 1917, bez níž by dle něj nebylo samostatné republiky. Dále vystoupili předsedové závodních rad místních dolů, aby ohlásili výsledky dvouletého plánu v obci a zahájení pětiletky. Předseda MNV Josef Bočkay pak poděkoval občanům za práci a za dary, díky nimž pomník TGM vznikl. Akce se zúčastnili i někteří obyvatelé Horního Slavkova, kteří do Krásna došli průvodem. Dle fotografií se jako čestná stráž účastnili kromě příslušníků Sboru národní bezpečnosti i jeden občan v uniformě ruského legionáře a další v uniformě zřejmě Československé samostatné obrněné brigády ve Velké Británii, tedy složek, jejichž existenci se komunistický režim později snažil z paměti národa vymazat či jejich roli překroutit.

Busta TGM v Krásně při odhalení.

Čestná stráž u pomníku při odhalení. Vpravo příslušník SNB, uprostřed příslušník západní Československé obrněné brigády, vlevo zřejmě hasič.

Pomník ve tvaru busty na podstavci byl vytvořený z pískovce a jeho autory byli jako v případě Svata-vy manželé Erna Gisela a Antonín Kuchařovi. Jeho osud byl identický jako v případě pomníku ve Svata-vě, i když ke zničení zřejmě došlo mnohem dříve, někdy v 50. letech. Po roce 1990 se tehdejší pracovník sokolovského muzea Erich Kříž snažil o vypátrání jeho osudů, případně zbytků, ovšem marně. Pomník TGM zmizel spolu se sochou Jana Nepomuckého a už se nikdy nenašel. Na jeho místě dnes stojí auto-busová zastávka.

Pomníky prezidentu Masarykovi byly plánovány i v jiných městech Sokolovska, včetně samotného Sokolova. 8. července 1947 usnesla se Rada Místního národního výboru ve Falknově, že takový pomník zbuduje. V srpnu pak projednala rada souhlas Státního památkového úřadu v Praze s odstraněním ně-meckého válečného pomníku v parku a podala návrh, aby se materiálu užilo při stavbě pomníku TGM. Není jasné, o který pomník šlo, jestli o pomník rakouským válkám, který tehdy ještě stál nedaleko kláš-tera v malém parčíku, nebo o sochu ležícího vojáka od Toniho Schöneckera, která se dodnes nachází u městského bazénu. O záměru postavit ve městě pomník informoval své čtenáře i deník Pravda, a sice krátkou zprávou z 17. září 1947. Více se však již nestalo, únorový komunistický puč přípravy přerušil a již na ně nikdy navázáno nebylo.

Obdobně to dopadlo s připravovaným Masarykovým pomníkem v Chodově, jenž měl nahradit pomník rakouským válkám v městském parku. Ten byl sice stržen, avšak na jeho místě vznikl a 9. listopadu 1947, tedy ještě před komunistickým převratem, byl odhalen pomník vůdce bolševické ruské revoluce V. I. Le-nina. Později byl tento pomník přemístěn a po roce 1989 odstraněn. V městském parku byl pak částečně renovován původní pomník obětem válek z 19. století, který zde stojí dosud.

Vladimír Bružeňák

Stopy nedávné minulosti

Hlavní představitelka v minulém roce oceněného filmu „Krajina ve stínu“ Magdalena Borová se v jednom z rozhovorů zmínila, že má židovské předky. Ovšem jen ve velmi obecné rovině. Ale byla to cenná informace, protože se podařilo dalším badáním zjistit, že je vnučkou ženy, jejíž rodiče a pří-buzní určitý čas žili v našem regionu včetně herečiny babičky. Ta se totiž narodila a strávila dětství právě v Sokolově. Hledání ovšem ukázalo, že dokumentů není mnoho, osobní vzpomínky jsou po-znamenané jistou, ale i pochopitelnou subjektivitou a některé údaje se v pramenech poněkud liší. Ae i tak je vhodné alespoň přiblížit další židovské osudy, přesněji životní cestu paní Gerty rozené Finkové a jejich nejbližších.

Jich pohnutý příběh začíná v Kasejovicích, kde se v druhé polovině 19. století usadil obchodník Leo-pold Löwy s manželkou Annou, rozenou Rosenfeldovou, z jejichž požehnaného svazku pocházeli tři po-tomci. 20. března 1888 se narodil prvorozený syn Viktor a potom následovaly dvě dcery. Starší Luisa se narodila 8. ledna 1895 a Theresa přišla na svět o rok později 12. prosince 1896. Rodina žila velmi skromně a všichni potomci se proto museli velice brzy osamostatnit. Viktor odešel do Pardubic, kde pracoval jako státní úředník, výrazně se angažoval v sociální demokracii a založil rodinu s manželkou Martou, s níž zplo-dil dva syny. Luisa ještě jako svobodná si našla zaměstnání jako prodavačka v obchodě známého soko-lovského židovského občana a obratného obchodníka Adolfa Hermanna na Starém náměstí č. p.18, před kterým dlouho stávala plynová lampa. Dům stále stojí, dnes je v něm umístěna prodejna dětského textilu, ale časem zmizeli původní majitelé i lampa, která znala mnoho a mnohé.

Její život se změnil, když se seznámila s vojínem 44. pěšího pluku c.k.rakousko-uherské armády Leem Finkem, kterého si vzala za muže. Jejich sňatek však ovlivnila první světová válka. Vzhledem k válečné situaci totiž Leo Fink musel žádat o povolení ke svatbě, a to pouze s jednou ohláškou, i když jinak židovský rituál vyžadoval ohlášky tři. Manželství Finkových bylo uzavřeno 2. srpna 1918 v kolínské synagoze, ale stabilnější existenci si manželé snažili vybudovat po vzniku samostatné Československé republiky právě v Sokolově. Pronajali si přízemní prostory v jednopatrovém domě, který stával v místech dnešní křižovatky u objektu Perla v zaniklé ulici Brückenstrasse č. p.6. A právě tady se Finkovým narodila 9. května 1921 jako první dítě dcera, které vybrali jméno Gerta. Dívka se však narodila s vrozenou vadou, měla totiž takzvané „zdvojený palec“ a tento defekt na ruce byl přes operační zákrok znatelný do konce jejího života. Neovlivnil však nikterak Gertin intelekt. Měla zejména nadání na cizí jazyky. Pamětníci uvádějí, že prý byla první židovskou žákní v nové české menšinové škole, která byla otevřena v dnešní Komenského ulici v září 1926 a jejíž budovu projektoval architekt Ing. Rudolf Wels.

Gerta Finková, provdaná Borová.

O čtyři roky později, 5. října 1925, se rodina rozrostla ještě o syna, který je v matrice zapsán jako Hans Georg, ale v další dokumentaci je uváděn česky jako Hanuš Jiří. Otec s matkou provozovali v uvedeném domě v ulici Brückenstrasse malý krámkem s obuví, ale ten příliš neprosperoval. Pan Leo nebyl zdatný obchodník a manželé se dokonce počátkem 30. let rozešli. Leo Fink se vrátil do Kolína, matka Luisa s dětmi se přestěhovala do Litoměřic (Pro zajímavost lze připsat, že v našem regionu žila i Luisina výše uvedená sestra Theresa, která se po svatbě s Ottou Holubem z Protivína, konané 6. července 1914, z rodných Kasejovic přistěhala se svým manželem do Rotavy do v tehdejšího okresu Kraslice do domu č. p. 268, kde měli koloniál. Zde se jim postupně narodili tři synové, dospělosti se však dožil pouze prvorozený Leo, narozený 31. května 1915, jako první dítě této jediné židovské rodiny v celé historii Rotavy. Dvojčata Walter a Gerhard ale zemřeli v raném dětském věku. Později v období 30. let stejně jako Finkovi z regionu odešli, patrně do Liberce).

V Litoměřicích Gerta ukončila obchodní ní školu a Hanuš nastoupil na gymnázium. Klidný život jim však nebyl dopřán nadlouho. Silící tlak prožidovských tendencí a nepříznivý politický vývoj vedl k velkému exodu Židů především do Prahy a jejich snaze o další emigraci do bezpečí. Gertiny rodiče zřejmě stále ještě nebyli rozvedeni, protože na úředních formulářích k žádosti o získání cestovního pasu z 17. listopadu 1938 uvádí Luisa, že je za Lea stále vdaná. Otazníků však postupně přibývá. Prokazatelný je fakt, že v tomto hektickém období se Gerta provdala. A to za teplického rodáka Egona Gutha narozeného 2. února 1909, jehož rodina později vlastnila továrnu na zpracování juty ve Dvoře Králové. V tomto případě šlo o sňatek zprostředkovaný na inzerát. Vzhledem k tomu, že to bylo v době, kdy už platil zákaz volného cestování Židů a povinnost nosit veřejně a viditelně na oděvu šesticípé žluté hvězdy (což uvádí ve své vzpomínce její syn) muselo to být zřejmě v roce 1941. Každopádně Gerta odjela do terezínského ghetta skutečně jako vdaná. Získané prameny se ale rozcházejí v údajích, kdy se její deportace do Terezína opravdu uskutečnila. Zda odjela již v transportu „AAw“ s matkou a bratrem 3. srpna 1942 nebo až 12. prosince 1942 v transportu „Ch“ z Hradce Králové s manželem Egonem, jeho matkou Elsou rozenou Taussigovou, bratrem Heinrichem a jeho ženou Lilly, což uvádí jak centrální databáze Yad Vashem, tak originální dokumenty z terezínské evidence.

Hanuš Jiří Fink.

Luisa Finková.

Františka Edelsteinová.

Smutná jistota trvá v tom, že Luisa s Hanušem strávili v v tristiálních podmínkách přeplněného ghettu pouze pět dnů a deportace na běloruské území do Malého Trostince 8. srpna 1942 byla jejich poslední cestou. V uvedeném místě se z bývalého kolchozu Karel Marx v období květen až září 1942 stal provizorní likvidační tábor a v blízkém sosnovém lesíku byli deportovaní Židé postupně postříleni a naházeni do hromadných hrobů. V první polovině září 1942 na totéž místo byla rovněž dopravena i Gertina rotavská teta Tereza a strýc Otto, ale to už Luisina matka a její bratr byli zřejmě mrtvi.

Gerta však každopádně zůstala v Terezíně a měla vskutku neuvěřitelné štěstí. Byla totiž v ghettu z obávaného neustálého deportačního proudu na Východ trvale tzv. vyreklamována díky intervenci vlivného německého úředníka, který ji znal osobně ještě z doby před válkou. Tato skutečnost ji zachránila život. Pracovala jako kancelářská administrativní síla technického a později hospodářského oddělení. Bezmocně však musela přihlížet, jak z Terezína postupně transporty odcházejí její další příbuzní včetně manžela. Egon Guth byl totiž zařazen do prvního z jedenácti podzimních transportů v roce 1944 směrem do Osvětimi, kde sice po příjezdu na pověstné třídící rampě prošel selekcí, což však byl začátek jeho tragického konce. Mnozí vybraní práce schopní Židé byli totiž přemístěni do koncentračního tábora Dachau, kde nepřežil útrapy. 23. prosince 1944 jako poslední z nejbližší rodiny Guthových pan Egon zahynul.

Dodnes je zcela neznámý osud Gertina rotavského bratrance Lea. Terezín byl osvobozen 5. května 1945 a Gertě se podařilo z ghettu odejít ještě před jeho uzavřením kvůli epidemii skvrnitého tyfu. Byl to však trpký návrat, protože se postupně dozvíдалa o smrti rodiny a celé řady přátel. Podobná krutá realita postihla jistě i Pavla Edelsteina, který prošel nasazením na Středním Východě a dalšími boji na západní frontě. Když se vrátil do Prahy, čekala ho trpká zjištění. Také on rovněž během okupace ztratil své nejbližší včetně ovdovělé matky Idy a nadané sestry Františky, která chtěla dokončit medicínu v zahraničí. Z Protektorátu se jí však nepodařilo odejít. Tato smutná peripetie marného pátrání a jistota ztrát osamělou Gertu a Pavla postupně pomalu sblížovala.

Pavlova životní anabáze byla vskutku dramatická a tak je vhodné zmínit se o ní poněkud podrobněji. Pocházel z Příbrami, kde se narodil 27. března 1919 jako nejmladší syn v manželství Idy, rozené Neumannové, a Huga Edelsteina, majitele zdejšího lihovaru, který převzal počátkem 30. let jeho syn. Ovšem pod jeho vedením podnik postupně přestal prosperovat a ocitl se dlužích. Pavlova matka se po smrti manžela s dalšími třemi potomky ve 30. letech přestěhovala do Prahy XII, kde žili v Belgické ulici č. p. 17 v nuzných podmínkách. Dva starší sourozenci, bratr Hanuš a sestra Františka tehdy studovali na pražské lékařské fakultě a přivydělávali si kondicemi. Pavel se v roce 1937 učil optikem, ale po obsazení republiky se jeho životní směr změnil. S bratry se totiž rozhodl k útěku do zahraničí se záměrem dostat se do Palestiny. Počátkem

září 1940 ve večerních hodinách odejeli z pražského Wilsonova nádraží. Vlak zastavil ještě v Brně, kde přibral další účastníky z moravského území Protektorátu. Ve Vídni potom všichni nastoupili na říční parník, kterým se dostali do rumunského přístavu Tulcea, odkud se přemístili na zaoceánskou loď Millos, prožili náročnou plavbu a počátkem listopadu se ocitli u pobřeží Haify. Zde však nečekaně tvrdě zasáhly britské orgány, které tehdy spravovaly palestinské území a židovské uprchlíky odmítly přijmout. Ve vodách u Haify uvízly tehdy ještě další lodě a všichni pasažéři z nich museli přestoupit na starou zaoceánskou loď Patria, kterou měli být odevzeni k internaci na ostrov Maurícius. Ve snaze, aby k tomu nedošlo, byla na Patrii pravděpodobně tajnou organizací Hagana propašována trhavina se záměrem loď vyřadit z provozu, aby Patria nebyla schopna odplout. Uprchlíci z poškozeného plavidla by tak byli považováni za trosečníky s mezinárodní ochrannou. Tak by musel být vstup na palestinské území všem Židům prchajícím před nastávající genocidou umožněn. Výbuch, k němuž došlo po deváté dopoledne 25. listopadu 1940, však byl proti předpokladu mnohem ničivější a přeplněná loď se během patnácti minut potopila. Zahynulo asi 270 uprchlíků. Kolem dvou tisíc zachráněných Židů pak bylo dopraveno na břeh Haify a přesunuto do blízkého internačního tábora Atlita. Řada přeživších mladých mužů pak vstoupilo do československé jednotky v rámci britské armády a zúčastnili se bojů na Středním Východě. Následně byli přesunuti lodí Mauretanie do Anglie a postupně se přes další bojové akce ve vojenských řadách vrátili do země, odkud pocházeli. Mezi nimi i Pavel Edelstein. Jeho bratři se však později rozhodli emigrovat a začít nový život v zahraničí. Přesněji Hanuš dokončil medicínu a působil do své smrti v roce 1980 jako lékař v Austrálii, Otto se usadil USA, odkud odešel do Kanady, kde v roce 1979 zemřel. Pavel se však rozhodl zůstat v rodné zemi, byť zde již nenašel ani matku, ani sestru, které zůstaly v Protektorátu, což pro ně znamenalo jasný rozsudek smrti. Byly deportovány 6. září 1943 do Osvětimi- Birkenau transportem „Dm“ do rodinného tábora, který byl v noci z 8. na 9. března 1944 zplynován.

Židé, kteří se vraceli do osvobozené Československé republiky z koncentračních táborů, z dočasné emigrace nebo z válečných front měli jedno společné. Hledali ztracený domov a své blízké. Ale jejich zjištění byla v drtivé většině velmi bolestivá. Záhy zjistili, že čekání na shledání s blízkou rodinou nemá naději. Tak tomu bylo i u Gerty. Jediným z jejích blízkých, který holocaust přežil, byl bratranec Jiří Löwy, syn matčina bratra Victora, narozený v Pardubicích. Poměry v Protektorátu mu znemožnily dokončit studium. Jiří byl transportem „Cg“ odeslán do Terezína a odtud odejel 18. prosince 1943 do Osvětimi. Nešel sice do plynu, ale prožíval kruté týdny a měsíce jako další židovští vězni, kteří byli vyselektováni pro otrockou práci. Přes veškeré útrapy přežil i drastický pochod smrti ze Schwarzhelde a ve zbídačeném stavu se vrátil zpět do terezínského ghetta.

Gertin strýc Otto z Rotavy.

Gertina teta z Rotavy.

Gertin bratranec Jiří, který přežil pochod smrti.

Hrob Gerty na Novém židovském hřbitově v Praze.

v devadesátých letech minulého století byla vypátrána u řady obětí přesnější místa jejich věčného spočinutí. Tyto výzkumy vypovídají, že oběti zastřelené v Malém Trostinci byly ve 40. letech z hromadných hrobů vykopány a spáleny. Takže z nich nezbylo vůbec nic. Naopak u jména Gertina otce Lea Finka se na desce nachází dovětek „Osvěčím 1942“. Což patrně není přesné. Jeden z nových poznatků totiž uvádí, že Leo Fink odjel 13. června 1942 transportem „AAa“ z kolínského nádraží. Část deportovaných ještě tentýž den přestoupila v Bohušovicích nad Ohří do dalšího připraveného vlaku s označením „AAi“, jehož cíl není dodnes znám. Není tak definitivně prokázáno, že vlak dojel právě do Osvětimi. Jisté je pouze jedno. Leo Fink se již nikdy nevrátil. Na pražském Novém židovském hřbitově je též umístěna deska in memoriam Idy a Františky Edelstesténových a stojí tu také symbolický kamenný obelisk bez konkrétních jmen věnovaný obětem katastrofy z lodi Patria, které jsou pohřbeny na hřbitově v daleké izraelské Haifě. Vytvořila se tradice, že se zde po desítky let koná vždy 25. listopadu setkání přeživších a jejich příbuzných. Ovšem každoročně jich ubývá, tak jako čas nenávrtně smývá mnohá jména zničená židovskou genocidou. Také první Gertin manžel Egon a celá jeho rodina zůstali zcela v zapomnění. Tím cennější zůstává každé svědectví přímých účastníků i potomků. Někteří z nich si však své tragické zážitky a vzpomínky na jiné nechávají v sobě a pro sebe. A pak se musíme spokojit s pouhými úryvky, jako v tomto případě. Snad lze ještě připsat, že sokolovská židovská rodačka Gerta Finková, dívka z někdejší Brückenstrasse č. 6, našla místo posledního odpočinku také na pražském Novém židovském hřbitově. Odešla v osmasedmdesáti letech 29. prosince 1999, dva dny před svým manželem.

Helena Kavková

Díky vzdělání se po válce pracovně uplatnil ve státní správě, současně se angažoval ve Svazu osvobozených vězňů a později působil v knihovně pražského Židovského muzea. Patřil mezi ty, kteří inicioval zhotovení pamětní tabule obětem holocaustu z Pardubic a okolí, na které je i jméno jeho rodičů, tedy Luisina bratra Viktora Löwyho a jeho ženy Marty, kteří skončili koncem ledna 1943 v osvětimské plynové komoře.

Ti Židé, kteří přežili a zůstali v Československu, chtěli začít nový život. Stejně tak čtyřladvacetilá ovdovělá Gerta Finková - Guthová. Ta se v roce 1946 znovu provdala, a to za výše uvedeného Pavla Edelsteina. Ten však požádal, jako řada přeživších židovských navrátilců o počestění příjmení na „Bor“, které kromě manželky přjal i jeho bratr Hanuš, druhý bratr Otto si původní příjmení ponechal i v emigraci. Manželé Borovi si vytvořili v Praze nový domov a novou rodinu. V téměř pětapadesátiletém manželství pak vychovali syna Hanuše narozeného 26. prosince roku 1950 a dceru Farantišku, dožili se čtyř vnoučat. Tím, že Gerta už trvale zůstala v Praze s vědomím, že rodiče a bratr nemají vůbec žádný hrob, snažila se jim vytvořit alespoň symbolickou památku. A to na pražském Novém židovském hřbitově. Stalo se tak v době, kdy ještě neznala jako spousta jiných souvěrců přesné místo, kde vyhasly jejich životy jejich blízkých. Proto na šedivé desce „In memoriam“ s židovskou hvězdou je u jména matky a bratra vyrytý velký bílý otazník. Teprve

Osud židovské rodiny Starků

Smrt profesora Theodora Lessinga v srpnu 1933 je považována za první oběť nacismu v Československu. Blízkým přítelem zavražděného německého filozofa byl Gerhard Stark, rodák z tehdejšího Falknova (Sokolova).

Původ židovské rodiny Starků byl na severu Slovenska, ve městech Liptovský Hrádok a Liptovský Svätý Mikuláš, kam měli i někteří rodinní příslušníci hlášení domovskou příslušnost. Přibližně v polovině 19. století se jeden ze synů Samuela a Kataliny Starkových Joachim (1839- 9. dubna 1889) přišel do Prahy. Se svou novomanželkou pak vychoval tři děti – dceru Olgu a syny Huga a Adolfa. Rodina byla velmi bohatá a dětem bylo umožněno studovat na vysoké škole – oba synové vystudovali medicínu.

Pro náš příběh je důležitá osoba Adolfa Starka, nejmladšího ze tří dětí. Narodil se 8. října 1873 v Praze a mezi lety 1892-1898 absolvoval studia na tamní Lékařské fakultě Německé univerzity. Stejně jako život svého otce, i jeho výrazně ovlivnila svatba, která ho přivedla do západních Čech. V lednu 1901 se totiž oženil s Jenny Schneiderovou (10. dubna 1877 – 9. října 1936), mariánskolázeňskou židovkou, která byla dcerou Sigmunda Schneidera z Lesné u Nového Kostela a Emmy Esther Löwenbeinové z Dalovic (svatbu měli ve falknovské synagoze koncem února 1876 a od té doby také ve Falknově přechodně bydleli, jejich hlavním domovem se ovšem staly Mariánské Lázně, a tak mohli falknovský azyl dočasně poskytnout i své čerstvě provdané nejstarší dceři).

Adolfu a Jenny Starkovým se narodil 18. března 1902 ve Falknově nad Ohří prvorozený syn Gerhard Joachim. Dětství strávil v Mariánských Lázních, kde absolvoval obecnou školu. V Plzni pak úspěšně odmaturoval na jednom z tamních gymnázií. Mezi lety 1923-1928 pokračoval ve šlépějích svého otce a studoval medicínu na Lékařské fakultě Německé univerzity v Praze, promoval 10. března 1928. Během svých studií bydlel v Praze na několika místech, svůj první semestr v Růžové ulici č. p. 15, druhý semestr v Třebízského ulici na Smíchově a třetí semestr v Božetěchově ulici na Vinohradech. Následující čtyři roky pak strávil v bytě Richarda Adlera v ulici Na Zbořenci na dnešní Praze 2.

Po návratu do Mariánských Lázní začal v tomto lázeňském městě provozovat lékařskou praxi. Působil společně se svým otcem Adolfem ve Vile Stark na dnešní Mladějovského ulici č. p. 89/5.

V lednu 1930 se v Mariánských Lázních oženil s místní židovkou Alicí Kramplovou. Manželství zůstalo minimálně do začátku druhé světové války bezdětné.

Již po první světové válce koupil Adolf Stark v Mariánských Lázních i budovu Villy Edelweiss, kde on i Gerhard bydleli. Vila sloužila přes léto jako domov židovské mládeže a kromě Starků v ní bydlel jen správce Ehrmann s manželkou.

Gerhard Stark se počátkem třicátých let začal angažovat v německé sociální demokracii. V průběhu roku 1933 se v Mariánských Lázních seznámil a spřátelil s významným německým filozofem, psychologem a novinářem židovského původu Theodorem Lessingem. Ten se dostal na se-

Adolf Stark.

Gerhard Stark.

znam nacisty nenáviděných osob a začátkem března 1933 utekl i se svou ženou do Československa. Usadil se v Mariánských Lázních, kde nejdříve bydlel v několika hotelích, než mu poskytli azyl ve své vile Edelweiss právě Gerhard Stark. Ve své činnosti Lessing nadále pokračoval, přispíval do německy psaných periodik a připravovat se na sionistický kongres v Praze. Zde pronesl jeden z hlavních referátů.

Theodor Lessing byl pod policejní ochranou, protože existovala hrozba, že by mohl být židovský profesor zdejšími henleinovci pronásledován. Lessing se nebezpečí bránil a neoznámil policejním orgánům ani změnu svého bydliště – i nadále tak konaly dohled v okolí hotelu Miramonte, kde dříve bydlel.

Ze sionistického kongresu v Praze se Lessing vrátil 29. srpna 1933. O den později – 30. srpna – pracoval ve svém bytě ve vile Edelweiss u psacího stolu, když se okolo půl desáté zpoza oken ozvaly dva výstřely. Německé-

ho profesora těžce zranily na hlavě. Vrahové vylezli po žebříku do druhého patra a vystřelili oba téměř zároveň. Theodoru Lessingovi přispěchal jako první na pomoc právě MUDr. Gerhard Stark. Zavolał policii i sanitku, která profesora převezla do nemocnice. Svým zraněním zde po půlnoci podlehl. Při rozsáhlé pátrací akci a následném vyšetřování byli za pachatele označeni dva henleinovci, kteří krátce po činu utekli do Německa.

Dne 3. září se konal na mariánskolázeňském židovském hřbitově pohřeb Theodora Lessinga. Zúčastnila se ho široká veřejnost (okolo 3 tisíc občanů) – šlo tehdy o jednu z prvních tichých protinacistických demonstrací v Československu.

Vražda vzbudila velký ohlas v Československu i ve světě. Max Brod s F. X. Šaldou a Otokarem Fischerem uveřejnili 1. října 1933 prohlášení „In memoriam Theodora Lessinga“, k němuž se později připojil i nositel Nobelovy ceny za fyziku Albert Einstein či nositel Nobelovy ceny za literaturu Romain Rolland.

Gerhard Stark provozoval v Mariánských Lázních doktorskou praxi až do poloviny září 1938, kdy musel i s otcem pohraničí opustit. Nechali zde i svůj majetek, ze kterého si snažili odvést jen nejcennější obrazy a vzácnou kolekci perských koberců. Převezli je do Prahy a ukryli v domě č. p. 17 na Staroměstském náměstí. Ve zdejší domě bydleli po celý zbytek roku 1938. Gerhard Stark věděl, že musí po odstoupení pohraničí odejít do zahraničí a žádal si o víza do Bolívie. Jako důvod k emigraci uvedl: „*poněvadž jsem značně ohrožen na životě a svobodě. (...) Byl jsem aktivním činitelem jako důvěrník strany německé sociální demokracie. Angažoval jsem se vždy a energicky proti příslušníkům a směrům Československé republiky nepřátelským, zejména proti sudetoněmeckému národnímu socialismu.*“

Vízum do Bolívie Starkovi uděleno nebylo. V polovině března 1939 navíc nacisté obsadili i zbytek Česko-Slovenska a šance na emigraci do Jižní Ameriky se zdála být minimální. Přesto 3. května 1939 ilegálně opustil protektorát a dostal se až do Palestiny. Zde se pak okamžitě po vypuknutí druhé světové války dobrovolně hlásil do československé armády. Měl velkou touhu bojovat proti nacistům, ale neznámé důvody v jeho odvodu bránily. Po několika urgencích byl do československé zahraniční armády na Středním východě odveden až 15. července 1942 (osobní číslo Z-10.501.844).

Vojenskou kariéru nakonec Stark v čs. armádě nestrávil. Absolvoval sice v rámci výcviku školu pro důstojníky v záloze, od 17. června 1943 se ale učil v kurzu pro lékaře britské armády u 23. skotské všeobecné nemocnice (23rd British General Hospital), která byla dislokována ve vojenské nemocnici Bir Yaacov v Haifě. O měsíc později byl převelen do RAMC (Royal Army Medical Corps) – britského královského zdravotnického sboru, kde 1. září 1943 obdržel hodnost poručíka. Dodatečné povolení ke službě v britské armádě obdržel od prezidenta republiky v červnu 1944. Sloužil na Středním východě ve 321. zajateckém táboře. Službu v RAMC ukončil v hodnosti kapitána 22. května 1946.

Po druhé světové válce se již Gerhard Stark do Československa nevrátil a nadále žil na území Palestiny, pozdějšího Izraele. Přišel tím definitivně o veškerý majetek, který byl jakožto židovský za války prodán. Prodána byla i jeho vila Edelweiss, jež byla po tragické události v březnu 1934 přejmenována na vilu Locarno. Od roku 1958 se nachází na fasádě vily pamětní deska připomínající zavraždění Theodora Lessinga.

Konce války se nedožil jeho otec MUDr. Adolf Stark. V době protektorátu žil v pražské Vídeňské ulici a dne 24. října 1942 byl transportem Ca deportován z Prahy do Terezína, kde byl v místním ghettu 2. května následujícího roku zavražděn.

Zajímavý životní osud potkal i Gerhardova mladšího bratra Wernera Starka, jenž se stal světoznámým sociologem, proslaveným dílem sociologie náboženství. Narodil se 2. prosince 1909 v Mariánských Lázních, kde absolvoval povinnou školní docházku a odmaturoval na místním gymnáziu. Od zimního semestru 1928/1929 studoval ekonomii a společenské vědy na Filozofické fakultě Německé univerzity v Praze. Současně se přihlásil i na studia práv na Právnické fakultě. Mezi lety 1930-1931 působil jako stážista na London School of Economics and Political Science. Po oficiálním přerušení studií na NU v Praze v září 1932 odcestoval do Hamburku studovat stejný obor na tamní univerzitě. Zde bylo jeho studium zaměřeno zejména na historii, právo, filozofii, politologii, ekonomii a také na sociologii, které se v budoucnu profesně věnoval.

Přestože se Stark oficiálně ke svému židovskému původu nehlásil, rozhodl se - kvůli převzetí moci nacisty - z Německa vrátit do Československa. Pokračoval ve studiu práv na Právnické fakultě Německé univerzity v Praze, kde byl 26. června 1936 promován. V letech 1937-39 vyučoval na Vyšší lidové škole politické a sociální hl. m. Prahy.

OSOBNÍ POPIS
SIGNALEMENT - PERSONENSCHREIBUNG

Manželka
Femme - Ehegattin

Zaměstnání
Profession
Beschäftigung: *le loi*
advocat

Rodiště a datum narození
Lieu et date de naissance
Geburtsort und -Datum: *Pöchlarn*
1915 1906

Bydliště
Domicile
Wohnort: *Nov. Lázně*
Kaučova

Obličej
Visage
Gesicht: *brun, světlý*
brun, světlý

Barva očí
Couleur des yeux
Farbe der Augen: *brun, světlý*
brun, světlý

Barva vlasů
Couleur des cheveux
Farbe der Haare: *brun, světlý*
brun, světlý

Zvláštní znamení
Signes particuliers
Besondere Kennzeichen: /

DĚTI - ENFANTS - KINDER

Jméno
Nom - Name: *Stark*

Střih
Age - Alter: /

Pohlaví
Sex - Geschlecht: /

Podpis majitele
SIGNATURE DU TITULAIRE - UNTERSCHRIFT DES INHAABERS
Gerhard Stark

A JEHO MANŽELKY
ET DE SA FEMME - UND SEINER EHEGATTIN

Správce policejního komisařátu
Polizei-Bezirkskommissar
Signatur des Polizeibezirkskommissars
Unterschrift des Polizeibezirkskommissars

Cestovní pas G. Starka.

Na počátku roku 1939 emigroval do Velké Británie. Usadil se v univerzitním městě Cambridge, kde měl vhodné podmínky pro další akademickou práci. Začal studovat spisy britského osvícenského filozofa Jeremyho Benthama a sepsal několik studií o ekonomických otázkách z Benthamových děl, které zaslal šéfredaktorovi *Economic Journal* J. M. Keynesovi, laické veřejnosti známého jako zakladatele ekonomického směru keynesiánství. Slavný britský ekonom byl Starkovou prací doslova ohromen a rozhodl se mu zajistit podporu Královské ekonomické společnosti, aby mohl připravit edici Benthamových ekonomických spisů (vydány 1952-1954).

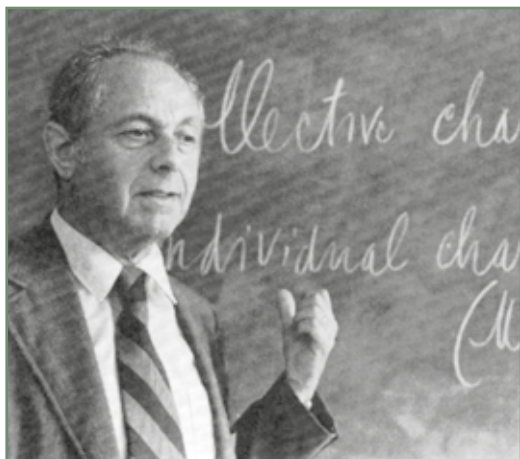
Významně ovlivnil činnost Wernera Starka i rok 1941. Tehdy se totiž - ovlivněn spisy teologa svatého Johana Henryho Newmana – odvrátil od judaismu a konvertoval k římskokatolické církvi. Tato změna zásadně ovlivnila jeho pozdější tvorbu, nezměnila se tím ovšem Starkova touha zapojit se do bojů proti nacismu. Po vzoru svého staršího bratra se dobrovolně přihlásil do britské armády. Přiřazen byl zprvu k pomocným sborům (Pioneer Corps), než jej přemístili k vojenské rozvědce tzv. Intelligence Corps, kde byl zodpovědný za shromažďování, analýzu a šíření vojenských zpravodajských informací.

Po skončení druhé světové války Stark učil coby hostující profesor na univerzitách v Cambridge, Edinburghu a Manchesteru. V roce 1963 byl jmenován profesorem sociologie na Fordhamově univerzitě v New Yorku ve Spojených státech Amerických. Vyučoval zde až do svého odchodu do důchodu. Následně se navrátil do rodné Evropy a roku 1974 se stal honorárním a o rok později emeritním profesorem sociologie na univerzitě v rakouském Salzburku, kde působil až do své smrti dne 4. října 1985.

Werner Stark se stal ve vědeckém světě mezinárodně uznávanou osobností pro svou práci o sociologii náboženství a sociologii vědění. Tu chápal jako sociologický rozbor dominantních společenských idejí v historii, což prezentoval ve své publikaci „Sociologie vědění“ z roku 1958. Ve svém díle soudil, že moderní intelektuálové byli silně ovlivněni postrenesancním racionalismem, což vyústilo v „super-racionalismus, který je vede k zaslepení směrem k mnoha neracionálním hodnotám, například k tradicím, náboženství a dokonce i umění“

Největší Starkův přínos přinesla pětisvazková „Sociologie náboženství“, vydaná mezi lety 1966-1972 a později přeložená do mnoha světových jazyků, např. španělštiny, němčiny, italštiny či japonštiny. Dílo je vůbec nejrozsáhlejším na toto téma v sociologii, avšak podle některých sociologů ne díle nejvýznamněj-

ším. Teoreticky se opírá především o starší díla Maxe Webera a Ernsta Troeltsche. Stark v jednotlivých svazcích rozebral sektářské i církevní náboženství, typy náboženských vůdců a skupin či pokusy o vytvoření univerzální církve. Vycházel přitom i z konkrétních případů z dějin evropského křesťanství. Pro české čtenáře je dílo zajímavé mj. tím, že v něm Stark velmi často diskutuje realie z českých náboženských dějin. Přesto Stark českou sociologii prakticky neovlivnil a v současné době je mezi tuzemskými sociology téměř neznámý. Zapomenut je i ve světové sociologii, zatímco ještě před půl stoletím měl v období svého akademického působení mezinárodní reputaci.

Werner Stark přednáší na univerzitě Fordham v New Yorku, rok 1970.

Jiří Klůč

Zpráva o roubeném a hrázděném patrovém dvojdomě č. p. 217, 218 v Kraslicích z roku 2021

Okolí města Kraslice nabízí především možnost mnoha turistických vycházek v přírodě. V samotných Kraslicích se nachází několik velmi cenných historických objektů, např. kostel Božího Těla, evangelický kostel, továrna na výrobu hudebních nástrojů firmy Bohland a Fuchs, Městská jatka i secesní vily bývalých místních továrníků A. R. Breinla nebo W. Fuchse. V jedné ze starých ulic města, dnešní ulici 5. května, můžeme nalézt jeden z nejstarších domů. Jedná se roubený a hrázděný patrový dvojdom, který je typickým podhorským měšťanským domem v Krušných horách.

Hrázděné konstrukce se vyskytují v průběhu celé historie stavitelství v různých oblastech světa. Rozhodující při jejich budování byly vždy klimatické podmínky a možnosti stavebního materiálu. Důraz byl kladen především na tepelné vlastnosti, statiku a také stavební náklady.

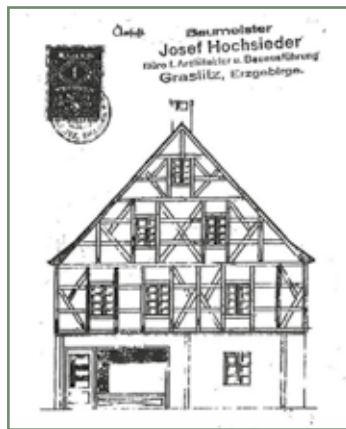
Nejstarší hrázděné konstrukce jsou archeologicky doloženy v oblasti Středozeří již z prvního století n. l. Na naše území se tento stavební typ dostal ze severozápadní Evropy, hlavně z německých zemí. Hrázděné stavby jsou v českých zemích doloženy už v předhusitské době. Od přelomu 15. a 16. století se staví také v dalších městech i ve vesnicích, především v západním Krušnohoří a na Chebsku.

Stavební technika hrázdění se používala u obytných domů i hospodářských staveb. Patrové domy se poprvé objevují v 16. století, které jejich majitelé často využívali k domácím pracím, např. tkání, výrobě krajků a výšivky, hraček nebo hudebních nástrojů. Za vrcholné období výstavby těchto staveb lze považovat období od 18. století až do počátku 19. století, kdy je postupně nahradily celozděné domy.

Jejich základem byly dva dřevěné trámy, spodní (tzv. práh), umístěný na podezdívce nebo vrchním okrají stěny, a horní (tzv. vaznice). Mezi nimi byly upevněny svislé sloupky rozmístěné ve větších rozestupech a spojené jedním či dvěma šikmými trámky nebo horizontálními pažďíky. Prostory mezi nimi se vyplňovaly nejprve proutěným výpletem, obalenou slámou omazanou jílovitou hlinou (tzv. lepenicí), později pak vedle sebe vyskládanými dřevěnými tyčkami, případně se vyzdívaly kameny či nepálenými cihlami. Poté se výplň omazávala nebo omítala. Nakonec se bílily vápnem, někdy zdobené vyřezávanými ornamenty či jednoduchými dekory. Některé vnější stěny, většinou v průčelí a zdi směřující do ulice, se natíraly bílým nebo světle tónovaným vápnem. Trámy se napouštěly volskou krví nebo se natíraly načerno či hnědo, případně

Jedna z nejstarších fotografií domu.

Část stavební dokumentace z roku 1934.

Členové spolku nad projektem.

samostatné části. V Josefovském katastru je uvedena jeho celková velikost půdorysu, a to 15 x 8,5 m. S ohledem na probíhající rekonstrukci východní části dvojdomu se dále zaměřím jen na tuto část, tj. č. p. 218.

Tato část je s dvoudílným dispozičním řešením, o rozměrech 8,5 x 8,5 m. V přízemí se nachází průchozí síň, hlavní vstup je z ulice, schody do patra jsou v zadní části síně. Jižní obytná část byla rozdělena bedněnou příčkou na dvě stejně velké místnosti. Stavební dispozice v patře je téměř shodná s dispozicí v přízemí. Ve východní části patra vedou schody na půdu, v západní se nalézá, bedněnou příčkou navazující ke komíně, oddělená průchozí obytná místnost. Půda je rozdělena bedněnou příčkou. Průčelí jižní části má v přízemí roubenou konstrukci omítnutou štukovou omítkou. Patro je s hrázděnou konstrukcí s rastroem trámové kostry s ližinami, dvěma paždíky, sloupky a vzpěrami ve tvaru „K“. Dřevo-hliněná výplň do líce prken byla omítnuta vápennou omítkou. V přízemí i patře byla omítka natřena vápenným nátěrem v okrovém odstínu, dřevěné prvky v odstínu světle hnědé.

Nejstarším dokladem o dvojdomu je indikační skica a mapa ve Stabilním katastru z roku 1842. Ve druhé polovině 19. století proběhly některé stavební úpravy v obou jeho částech. V západním průčelí snad byla odstraněna pavlač a vstupy na ni upraveny na okna. Jižní štítová stěna vyplněna zazdívkou. Ve východní stěně byla pavlač odstraněna asi až v poslední čtvrtině 19. století, možná tehdy bylo vybudováno i nové dřevěné bednění. Větší stavební úpravy proběhly v 80. letech 19. století. Nahrazena byla část původních dřevo-hliněných výplní v hrázděných konstrukcích cihlami. V obytných místnostech byly stěny nově omítnuty. Vyměněny byly dveře z ulice, ze dvora i do světnice a také některá okna v přízemí a v patře. Úpravy se týkaly také vstupu do nikové černé kuchyně. Jižní část domu byla v přízemí síň rozdělena bedněnými příčkami.

V průběhu první poloviny 20. století byly provedeny pouze menší stavební úpravy. V roce 1912 žádal Anton Gessner, krejčovský mistr, o povolení ke zřízení výlohy na rohu domu. V březnu 1923 žádala Terezie Gessnerová městský úřad o povolení k novému pokrytí domu eternitem. Při těchto úpravách byly zřejmě omítnuty roubené stěny v přízemí a hrázděné stěny v patře, na jižním štítu přibita na trámy hrázděné konstrukce nová prkna a také v západním průčelí omítnuty korunní římsy. Zároveň v jižním průčelí v patře byla vyměněna venkovní okna. V roce 1934 F. Anton Leistner – Mayer požádal městský úřad o stavební úpravy, při kterých měly být zbourány stodola se stájí a ponechán jen sklep. Postaven měl být i nový záchodový přístavek se žumpou a nová ohradní zeď. Na dalším plánu je návrh výkladu se vstupem do obchodu v jižním průčelí. S touto stavební úpravou byla přezděna západní část roubené stěny v přízemí.

Podle dochovaných kraslických městských kupních knih byl dům postaven někdy po roce 1736. Jeho stavitelem a zároveň prvním majitelem byl Jan Eliáš Langhammer, předčasně pracující v Kraslicích jako mošazník. Po souhlasu místní městské rady a úhradě 30 kop míšeňských grošů si mohl nechat dům vystavět.

se barvily na červeně, zeleně nebo modře. Štítový a patrový návětrný straně se většinou pro lepší izolaci pokrývala prkny, šindelí nebo břidlicovými deskami. Při obložení dřevem se nechávalo v přírodním stavu, někdy se barvilo na červeně, zeleně či hnědo. Sedlové střechy bývaly vysoké se strmým úhlem a pokryté šindelem.

O původní stavební podobě roubeného a hrázděného dvojdomu č. p. 217, 218 v Kraslicích neexistují přesnější historické informace. Patrový dvojdům má jednotné hmotové, dispoziční a konstrukční řešení. Nečleněná budova se sedlovou střechou pokrytou šindelí je rozdělena společnou příčnou stěnou na dvě dispozičně

Je možné, že jeho součástí byla i dílna a Langhammer se pravděpodobně po jeho dokončení vrátil ke své původní profesi. V roce 1748 jej od něj převzali jeho dva synové, Jan Antonín a Kašpar. Od té doby, snad jen s krátkým obdobím v 19. století, byl dům trvale rozdělen na dvě samostatné části s vlastními historiemi a rozdílnými majiteli. V Tereziánském katastru jsou uvedeny pod jinými popisnými i parcelními čísly.

V srpnu 1763 předal Kašpar Langhammer č. p. 218 svému synovi Josefovi. Tehdy je k domu zmíněna také stodola a zahrada. Od roku 1780 je vlastníkem jeho mladší syn Václav. V zápise v Josefovském katastru je zmíněn přístavek s pecí na výrobu mosazi a nástroji na další zpracování kovu. V lednu 1820 dům se stodolou, stájí, dvorkem, s hnojištěm a částí zahrady předal tehdy ještě nezletilému synovi Ignácovi v zastoupení kurátorem Františkem Rieglem. Majitel se poté změnil až v roce 1863, kdy je vlastnické právo doloženo z jedné poloviny na Antonína Kohlerta a druhé pak na Annu Kohlertovou. Od rodiny Kohlertů dům získali v roce 1912 manželé Gessnerovi a od roku 1921 již jako vdova pouze Terezie Gessnerová. Počátkem roku 1929 získala dům dcera předešlých majitelů, Terezie Hüttlová. V roce 1934 se novým vlastníkem stal F. Anton Leistner – Mayer, který dům vlastnil asi až do konce druhé světové války. Od roku 1951 patřil dům Československému státu. V roce 1956 bylo vlastnické právo vloženo z jedné poloviny na Annu Hüttlovou a druhé na Pleielovou (křestní jméno nečitelné).

Od května 1958 byl dvojdom památkově chráněn. Do seznamu nemovitých kulturních památek byl zapsan v prosinci 1963, ovšem pouze č. p. 218. Záhy poté byla vyvíjena snaha, aby bylo od památkové péče upuštěno, přičemž rozhodujícím stanoviskem, proč se tak nestalo, bylo zamítavé vyjádření Dr. Vykoukala z KSPPOP (Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody).

Další osud domu zaznamenává až spisový archiv Státního památkového ústavu v Plzni. V dopise z roku 1978 mezi tehdejšími ONV Sokolov a KSPPOP se konstatuje, že oba domy jsou poměrně v zachovalém stavu včetně krovu i střechy. Zároveň však zmiňuje nestabilní podlahy, podmáčené základy a poškozenou fasádu. Ve stejném roce využíval dům č. p. 218 jako bytovou jednotku J. Bednář. Od roku 1984 byla vlastníkem celého dvojdomu Věra Syrová z Kostomlat nad Labem. Sokolovský ONV ji písemně upozorňoval na to, že je podle zákona povinna starat se objekt jako o kulturní památku.

Po roce 1989 dvojdom dlouho chátral. Jeho majitel byl nedosažitelný. V 90. letech 20. století se po několika změnách majitelů dostal do vlastnictví Petra Adamčíka z Prahy. Objekt ovšem pustnul dál. Na úřední dopisy Adamčík nereagoval a často měnil svou adresu. Navíc byl tehdy i trestně stíhán za zanedbání péče o historickou památku. Závěrem více než rok trvajícího vyšetřování bylo konstatováno, že se žádného trestného činu nedopustil. Postupně z domu zmizel okap, rozpadaly se dřevěné hrázděné konstrukce a venkovní dveře byly nahrazeny provizorními deskami. Neustále se zhoršující stav objektu časem ohrožoval kolemjdoucí lidi a se stal útočištěm bezdomovců či skládkou odpadků.

Rekonstrukce obvodových stěn.

Oprava střechy.

Během oprav fasády.

Až v roce 2006 Stavební úřad kraslické radnice rozhodl bez souhlasu tehdejšího majitele o zabezpečovacích pracích polorozpadlého historického domu. Objekt byl zajištěn podepřením trámy a svázáním železných prutů. Nechal také plachtou zakrýt střechu a zadní trakt. K dalšímu poškození došlo na počátku nového tisíciletí při opravách povrchu vozovky, inženýrských sítí a lamp v ulici 5. května. Tehdy byla do domu umístěna plynová roura, některá okna zazděna a byl zbourán dřevěný přístavek.

Na špatný stav domu upozorňovali i členové Spolku přátel města Kraslice (SPMK) založeného v roce 2002. K zásadnímu obratu došlo v říjnu 2010 při dramatické dražbě, kdy zchátralou „hrázděnkou“ koupil spolek za 153 tisíc Kč, přičemž 100 tisíc Kč půjčila spolku kraslická radnice. Z této půjčky uhradili 50 000 Kč manželé Marie a Otakar Mikovi, členové SMPK a úhradu zbývajících částí radnice spolku později odpustila. Historický dvojdom získal SMPK v dubnu následujícího roku. Členové spolku si dali nemalý cíl, a to především zachránit historicky cenný měšťanský

dům a do budoucna z něj vytvořit malé regionální muzeum, případně i sídlo dalších místních spolků či místem pro pořádání různých přednášek a výstav. Podle prvních odhadů se náklady na rekonstrukci odhadovaly na 6 milionů korun. Památku nebylo možné začít opravovat bez projektové dokumentace. O finanční příspěvek na její zpracování požádal spolek Ministerstvo kultury, Karlovarský kraj a Městský úřad v Kraslicích. SMPK nechal také vypracovat stavebně historický průzkum objektu. Terénní práce proběhly v březnu a dubnu 2012, dendrochronologické datování dřevěných konstrukcí pak v červnu téhož roku. Stavební stav zhodnotil rovněž statik. V září 2012 po konzultaci s pracovníky Národního památkového úřadu byla projektová dokumentace dokončena. V listopadu t.r. byl stavebně historický průzkum zpracován do zprávy, kterou vyhotovil Ing. arch. Petr Dostál z Prahy. Ta obsahuje popis objektu, jeho stavební vývoj a památkové hodnocení, bohatou obrazovou přílohu a rovněž historii zpracovanou PhDr. Vratislavem Ryšavým. Poté mohla rekonstrukce začít. S ohledem na obrovské náklady bylo nutné rekonstruovat postupně na etapy. SMPK později požádal o dotaci z tzv. Norských fondů v rámci dotačního titulu na záchranu kulturních památek. Na tuto dotaci bohužel nedosáhl.

Průběžně od roku 2012 probíhaly různé drobné stavební úpravy uvnitř objektu nebo v jeho bezprostředním okolí. Účastnili se jich nejen někteří členové spolku, ale i podporovatelé a příznivci z řad veřejnosti. V květnu 2012 se konala jedna s prvních brigád, které se zúčastnili členové spolku a veřejnost včetně několika dětí. Kromě úklidu bylo i zamezeno nežádoucím vniknutí do objektu.

První fáze oprav se týkala stavebních konstrukcí. Nutná byla výměna více než poloviny trámů a kroků. Tuto odbornou práci prováděla místní osvědčená tesařská firma pan Ivana Seckého. Od Ministerstva kultury z havarijního programu na záchranu kulturních památek se podařilo získat 280 000 Kč. V květnu 2013 byl na polovinu střechy položen valašský štípaný šindel. V červnu 2014 byl zpevněn roh zdi. Opravu střechy se podařilo dokončit na konci roku 2015. Tehdy dosavadní náklady na rekonstrukci dosáhly jeden milion korun. Pro rok 2016 SMPK přihlásil dům do programu Ministerstva kultury na záchranu kulturního dědictví s cílem získat další peníze na rekonstrukci. Spolek tehdy opět na dotaci nedosáhl. V červnu

2018 získal Spolek od Karlovarského kraje dotaci ve výši 180 tisíc korun a od města Kraslice 70 tisíc korun. Následně proto mohl být opraven přední hrázděný štít, obvodové stěny, natřena šindelová střecha a postupně vyměněna okna a dveře.

Do září 2021 byla rekonstrukce východní části dvojdomu téměř dokončena, tj. např. položena nová dřevěná podlaha, vyměněna okna a dveře, omítnuty a vymalovány stěny, provedeny rozvody elektrické energie a další.

Spolek plánuje podat koncem června 2022 žádost o částečnou kolaudaci, aby rekonstruovaná část hrázděny mohla být zpřístupněna veřejnosti. Otevření bude doprovázet expozice „Krajka v Kraslicích“.

Na závěr bych rád poděkoval p. Otakarovi Mikovi za poskytnutí zprávy ze Stavebně historického průzkumu z roku 2012 i doplňující informace.

Stanislav Meinl

August a Adolf Schramovi – Úspěšná bratrská dvojice z Falknova

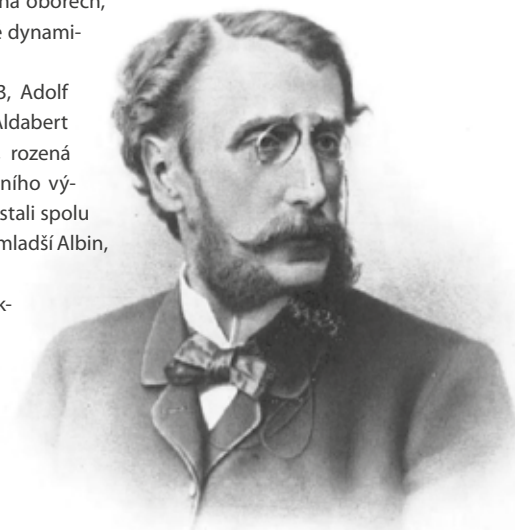
Snad každý obyvatel Sokolova zná obnovenou novobaročnou kašnu na Starém náměstí, naproti budově umělecké školy. Málokdo však ví, při jaké příležitosti vznikla a hlavně, kdo ji dal postavit. Kašně se dodnes někdy říká Jubilejní či Schramova, podle těch, kdo na její výstavbu u příležitosti 50 let vlády císaře Františka Josefa I. v roce 1898 nejvíce přispěli. Jednalo se o významnou podnikatelskou rodinu Schramů, jejíž kořeny jsou právě v našem městě. Hlavním iniciátorem stavby byl Adolf Schram starší. Na jihozápadní straně těla soklu je umístěn bronzový reliéf se zobrazením jeho bratra Augusta Schrama, v době vybudování kašny již zesnulého, na protilehlé straně kovový reliéf se znakem Sokolova a v minulosti byl na jedné z bočních stran taktéž kovový reliéf císaře Františka Josefa I.

Nejvýznamnějšími členy rodiny byli právě bratři August a Adolf Schramovi, výborní podnikatelé úspěšní v mnoha oborech, nejvíce však v chemickém průmyslu a ve výrobě dynamitu. Pojďme si oba poněkud více přiblížit.

Starší August se narodil 11. srpna roku 1843, Adolf o pět let později, 23. září 1848. Jejich otec, Aldabert Schram, se živil jako obchodník. Matka Anna, rozená Schmiegerová, byla sestrou významného textilního výrobce ze Svatavy Ignáce Schmiegera. Bratři vyrůstali spolu s několika dalšími sourozenci, za zmínku stojí nejmladší Albin, který se později nachomýtl v bratrově průmyslu.

August nejprve vystudoval střední školu v Lokti, hned poté však studium ukončil a začal pracovat. Získal stáž v lipském velkoobchodu, následně vystřídal několik továren na chemické výrobky v Praze, až nakonec zahájil vlastní podnikání se zásilkovým obchodem.

Adolf taktéž začal studium na střední škole v Lokti, ale na rozdíl od bratra poté pokračoval dále. Rok se věnoval che-

August Schram.

Adolf Schram.

mii na Vídeňské technické univerzitě, následně studoval na Státním polytechnickém institutu v Praze až do roku 1869 a po dokončení vzdělávání získal práci v chemické továrně *Adolf Jordan and Sons* v Kralupech nad Vltavou.

Významný krok Augustovy kariéry přichází roku 1868, kdy v pouhých 25 letech založil vlastní společnost *A. Schram* a následující rok s ní převzal generální zastoupení rakouské instituce *Alfred Nobel & Co (Dynamit Nobel AG)*, která se zabývala výrobou dynamitu (který byl vynalezen 1866). Díky tomu se August Schram významně podílel na založení první továrny na dynamit v rakousko-uherské monarchii, která byla dokončena a uvedena do provozu roku 1870. Umístěna byla na území Čech, konkrétně v Zámčích u Čimic, v úzké roklí u Vltavy. Nutno uvést, že se jedná o první a poslední továrnu na dynamit, která se v Čechách kdy postavila. Zchátralý komplex se na místě nachází dodnes. Jedna budova z celého komplexu byla čistě Augustova, zafinancovat náklady mu pomohl otec, další bratr Franz Schram a švagr Hermann Thoma.

Dynamitku však provázelo mnoho problémů a v pozdějších letech nebyla moc úspěšná. V továrně došlo nejméně ke čtyřem výbuchům. První se odehrál již 7. listopadu roku 1870, tedy krátce po spuštění provozu. Tehdy se komplex skládal z devíti dřevěných domků, jeden byl výbuch kompletně zničen a zahynulo pět dělníků. Zkázou zachytila i dobová kresba podle skutečnosti od českého malíře Františka Chalupy z časopisu *Světovzor*. Pouze o 68 dní později, tedy 14. ledna 1871 došlo k výbuchu druhému, tentokrát ještě hrozivějšímu. Zahynulo při něm deset dělníků, podle ostatních zaměstnanců to bylo očekávané. Vedení továrny prý řádně nedbalo na bezpečnost, dokonce se prý na pracovišti kouřil tabák. Výbuch číslo 3 se odehrál 8. října 1872 v nejnovější tovární budově a měl za následek dvě oběti. Po těchto tragédiích v tak krátkém časovém sledu se výroba na nějaký čas ustálila. Poslední výbuch přišel až 3. listopadu 1892 a měl v podstatě stejný průběh jako výbuch z roku 1872. Od té doby to šlo s továrnou z kopce. Mimo výbuchů byly nejzávažnějším poměrem majetkové poměry a ani ohromná poptávka po výbušninách za první světové války ji nebyla schopná postavit na nohy. To vedlo k zastavení provozu dynamitky v roce 1922 a to byl její konec.

Kvůli zvýšené potřebě hnojiv v zemědělství, především kvůli narůstajícímu pěstování cukrové řepy, o rok později, téměř kilometr proti proudu v Lísku – dnes Bohnické údolí – u ústí Bohnického potoka nechal August Schram postavit továrnu na umělá hnojiva, ve které poprvé našly uplatnění odpadní kyseliny z výroby nitroglycerinu k nové výrobě železného vitriolu a superfosfátu. Dále tu byla zpracovávána i kyselina dusičná na dusíkatá hnojiva. Nejen, že se tato metoda brzy stala obecně přijímanou při tvoření výbušnin, ale recyklovaná hnojiva významně přispěla i k likvidaci chemického odpadu. August Schram tak významně pomohl životnímu prostředí v Čechách. Se zakládáním této továrny mu již pomáhal i bratr Adolf.

Albin Schram.

Chemická továrna Lísek, někdy před rokem 1918.

Výstavba Schramových továren nezastavovala. V roce 1877 nechal postavit další výrobní umělých hnojiv v pruské provincii Šlesvicko-Holštýnsko na panství Grünhof. I zde, stejně jako v Lísku, získával potřebné suroviny jako odpadní látky z výroby dynamitu, přičemž dusitanová kyselina sírová byla přepravována potrubím pomocí stlačeného vzduchu, a k tomu začalo zpracovávání síranu sodného. Mimo to se postavily další dvě továrny, v Pressburgu

(Bratislavě) na dynamit a v Krümmelu na hnojiva, a August spolu s Karlem Heinrichem von Berlepsch založil zcela nový podnik, a to těžební společnost na získávání a zpracovávání hnědého uhlí a pyritu v okolí Augustova rodného Falknova.

Aby August v podnikání nezůstal sám, podpořili ho jeho bratři. Zmiňovaný Albin Schram byl od roku 1873 autorizovaným signatářem společnosti *A. Schram* a o dva roky později (1875) nastoupil jako technický poradce a hlavní chemik konečně i Adolf.

Vlastní rodinu August Schram ovšem nezaložil. Přes kariérní úspěchy zůstal svobodný a bezdětný, alespoň však měl po boku své sourozence. Kvůli rostoucím zdravotním problémům absolvoval počátkem devadesátých let dvacátého století dlouhou léčbu v Rakousku, ovšem zemřel již roku 1891 v pouhých 48 letech při léčebném pobytu v Mariánských Lázních. Za své úspěchy při budování velké chemické společnosti během dvou desetiletí byl městem Falknov již v roce své smrti jmenován čestným občanem a byl zde i pochován.

Albin Schram po bratrově smrti ze společnosti odešel a jediným vlastníkem firmy *A. Schram* se tak od roku 1892 stal Adolf, jenž důstojně pokračoval s budováním odkazu rodiny Schramových. V roce 1897 se stal jedním ze zakládajících členů rakouského superfosfátového kartelu, který byl po deseti letech v roce 1907 rozšířen na uherskou polovinu rakousko-uherské říše. Mimo to nechal roku 1903 postavit továrnu věnující se kyselině sírové a superfosfátu ve vesnici Prosmky na levém břehu Labe u Lovosic. Ta se považuje za jeden z prvních velkých podniků chemického průmyslu v Čechách. V roce 1915 pak Adolf obnovil činnost továrny v Lísku, která byla začátkem první světové války vyřazena z provozu.

Adolf Schram byl také aktivní v řadě českých a rakouských podnikatelských sdružení, měl i kulturní zájmy a sponzoroval mnoho humanitních organizací. Od roku 1878 byl členem a později i prezidentem Rakouské společnosti pro podporu chemického průmyslu. Kromě toho byl mimo jiné prezidentem *Teerfarben & Nahrungsmittelhandels AG* (zkráceně *Tefa*), generálním jednatelem *Dynamit Nobel AG* ve Vídni, členem představenstva Centrální banky německých spořitelů v Praze, viceprezidentem a prezidentem penzijního fondu Asociace německých spořitelů v Praze (*Eruptiva*) a člen představenstva Německé pražské obchodní rady. Dále se na Německé technice v Praze angažoval jako zkušební komisař pro chemicko-technické předměty a později i jako místopředseda zkušební komise katedry. Když to shrnu, dělal toho tolik, až je s podivem, že to všechno stíhal.

Zchátralá budova dynamitky v Lísku u Bohnického potoka.

Stejně jako jeho bratr byl i Adolf jmenován městem Falknov čestným občanem, a to roku 1899 za zásluhy o podnikání v chemickém průmyslu. Navíc mu byl dokonce v roce 1909 přidělen Řád Františka Josefa.

Adolf se drželo štěstí nejen v podnikání, ale i v lásce. Oženil se s Emanuelou Ferdinandíí (rozenou 1863 a zemřelou 1926) již v roce 1881 a měli spolu pět dětí, dva syny a tři dcery. Nejstarší potomek Elsa (1883 – 1942) se provdala za Ottu Peterku (1876 – 1945), profesora Německé university v Praze, Louise (1886 – 1945)

Reliéf Augusta Schrama na kašně.

si vzala Karla Schreittera von Schwarzenfeld (1880 – 1968) s nímž měla tři děti a nejmladší Adolfova dcera Annie (1902) uzavřela sňatek s Franzem Xaverem Broochem. O tomto páru další informace chybí, je ovšem pravděpodobné, že Annie zahynula, stejně jako její sestry, během druhé světové války.

Jedna z dcer zmíněného manželského páru, Louise a Karla, Gertrude von Schwarzenfeld (Adolfova vnučka) byla známá německá malířka, spisovatelka, ilustrátorka a novinářka. Na svém kontě má několik knižních publikací, převážně historického rázu. Jako malířka vystupovala pod pseudonymem Gertrude de Alencar a poměrně nedávno (2015/2016) se konala výstava jejich děl v KOG (Kunstforum Ostdeutsche Galerie) v Regensburgu.

Dva synové Adolfa Schrama, Adolf (1893) a Albin (1896) Schramovi pak převzali po otcově smrti v 79 letech (zemřel 26. dubna 1927 v Praze) rodinnou firmu A. Schram a pokračovali v podnikání. Jejich továrna na umělá hnojiva a kyselinu sírovou v Praze fungovala do konce třicátých let dvacátého století. Roku 1945 byl pak podnik vyvlastněn a znárodněn. Z továrny v Prosmýchách a z české továrny na lesklé tkaniny *System Elberfeld* vznikla společnost *Lovochemie, a. s. Lovosice*, závod v Unterhemenau dodnes působí jako *Fosfa a.s., Poštorná*.

Bratři August a Adolf Schramovi celé své životy zasvětili podnikání, byli neúnavní, pilně pracovali a díky tomu dosáhli opravdových úspěchů. Je opravdu škoda, že o nich mezi veřejností není větší povědomí, především u nás na Sokolovsku.

Klára Pösingerová

Kraslický rodák – profesor Franz Josef Renner

Franz Josef Renner.

O slavných kraslických rodácích z 19. století, jako např. o rytíři Richardu von Dotzauerovi nebo o zakladateli známé firmy, která se proslavila kávou Juliu Meinlovi I., již bylo psáno.

Chtěl bych připomenout méně známého rodáka z Kraslic Franze Rennera, kterého donedávna neznala ani místní organizace filatelistů, přestože se v oblasti filatelie výtvarně prosadil.

Franz Josef Renner se narodil 29. 5. 1886 v hudebním městě Kraslice v Krušných horách.

Jeho rodný dům č. 368 stával na tehdejší Dlouhé ulici (Lange Gasse). Dnes je zde parkoviště u Kraslické městské společnosti na ulici Pohraniční stráž. Jeho otec Franz Renner, narozený v Perninku (Bäringen), byl malířem porcelánu a jeho matka Anna Emilie byla dcerou kraslického známého hostinského a řezníka Ottomara Kohlerta.

Již ve 14 letech učinil Renner rozhodnutí o své budoucí životní dráze. Šel za svým zájmem o výtvarné umění do lázeňského města Teplice a začal své studium na tehdy věhlasné umělecké odborné škole. Přesl pak do hlavního města císařského Rakouska Vídně

na C. k. umělecko-průmyslovou školu (K. k. Kunstgewerbeschule). Tam se ve speciálním oboru malby setkal se svým učitelem, tehdy slavným profesorem Kolomanem Moserem (1868 – 1918), který mu brzy dopomohl jeho schopnosti plně rozvinout a kterého měl po celý život v úctě.

Mladý Franz Renner již během doby svých studií získal v uměleckých soutěžích velké množství cen a uznání, byl považován za jednoho z nejnadanějších grafiků, stejně tak jako malířů na škole. Na škole si jej vážili a byl pověřován uměleckými úlohami, takže měl brzy jméno v hlavních kruzích Vídně. To mu pomohlo v jeho úsilí po trvalém místě v jeho tvůrčí práci.

Když grafická škola (Graphische Lehr- und Versuchsanstalt) ve Vídni vypsala pracovní místo na pozici učitele, stal se Franz Renner mezi mnohými uchazeči vítězem a byl pověřen učitelským úřadem v této zvláště náročné instituci. Tak vyšplhal již v mladém věku, díky svým neobyčejným uměleckým pracem, na vrchol, což jiným zůstává po celý život zapovězeno.

Jako učitel pracoval kraslický rodák v tomto uměleckém institutu po mnoho desetiletí a stal se zde profesorem. Díky své umělecké vyzrálosti a své řemeslné dovednosti poskytl pevný základ pro další životní cestu

nepřehlédnutelnému zástupu žáků, z nichž se někteří později stali rovněž proslulými. Ale to nebylo jediné, co mu přineslo slávu a poctu ve velké míře. Jedná se o poštovní známky nově vzniklé republiky Německé Rakousko (Deutsch - Österreich), která vznikla na krátkou dobu po rozpadu Rakousko-uherské monarchie na konci první světové války. Profesor Franz Renner navrhnul serii uměleckých poštovních známek a ještě dnes najdeme jeho iniciály J.F.RENNER pod jejich vyobrazením. Jedná se o pět sérií z let 1919 – 1921.

- První serii knihtiskových, zoubkovaných známek (1919, červenec / 1920) tvoří tři vyobrazení: poštovní trubka, alegorie (muž sází strom) a znak orlice (státní znak Rakouské republiky). Protože státní tiskárna nestíhala tisknout tyto zoubkované známky, byly některé hodnoty vydány také jako oblíbené známkové aršíky (stříhané). Tato serie byla vydána r. 1920 s přetiskem „Lidové hlasování v Korutanech“ (Volksabstimmung in Kärnten) a v r. 1921 s přetiskem „Pomoc poškozeným při záplavách“ (Hilfe für Hochwasser-Geschädigte). Serie původních známek byla vydána s obměněnou barvou na barevném papíru.
- Na serii výplatních hlubotiskových poštovních známek z let 1919/21 je budova parlamentu ve Vídni. Rytinu podle návrhu F. Rennera provedl rakouský rytec Ferdinand Schirnböck (1859–1930).

- Další serií z let 1920/1921 jsou stříhané novinové známky s vyobrazením hlavy římského boha Merkura.
- Pro sérii 1920/1921 vytvořil Renner širší formát kresby státního znaku Rakouské republiky s orlicí.
- V serii číslice z let 1920/21 jsou doplatkové knihtiskové poštovní známky, které navrhnul Renner v haléřových a korunových hodnotách vždy po 9 kusech.

V této době nebylo u nás v Čechách známo, že náš rodák byl tímto čestným úkolem pověřen. Teprve tehdy, když přispěl s novými druhy návrhů k znovuoživení krušnohorské šité krajky a podpořil tak krajkářské řemeslo ve své nezapomenutelné vlasti, začaly být i v našem krušnohoří jeho iniciativy vnímány. Našel také rozhodující podporovatele v chebské obchodní komoře a později na rakouském ministerstvu obchodu a průmyslu. Z těchto míst mu byly svěřeny velké zakázky a pro ně vznikly v mistrově dílně, kromě jiného, slavné Venusdecke, Märchendecke, „Vier Jahreszeiten“ nebo „Die fünf Sinne“.

Byla to mistrovská díla, ojedinělá po stránce bohatství myšlenek, kompozice, rozumového významu a provedení. Byl nevyčerpatelným umělcem a nežestal u úkolu stát, nečekal na iniciativu svých příznivců, a tak v jeho ateliéru vznikal návrh za návrhem. S Emmou Zoubek, pocházející rovněž z Kraslic a v oblasti domácího krajkářského umění vzdělané a aktivně působící odborníci, navrhnul a dokončil okouzlující díla nepřekonatelného krajkářského umění. Dne 24. listopadu 1916 se ve Vídni s Emmou Zoubek oženil. Při návrzích často spolupracoval s paní Annou Anger, která se také narodila v Kraslicích 3. 10. 1875 a byla učitelkou na uměleckoprůmyslové škole ve Vídni.

Podle jeho návrhů vzniklá díla šité krajky byla z důvodu svého individuálního vzhledu označována v odborných kruzích jako „Rennerovy krajky“. Krušnohorská krajka se tak stala znovu vyhledávanou a uznávanou, a to v době, kdy krajkářské řemeslo mohlo člověka sotva uživit.

A přece byly poštovní známky a krajky pouze jednou stránkou jeho uměleckého vyjádření. Ve Staré Roli u Karlových Varů vyzdobil kostel nástěnnými malbami, vytvořil portréty a krajiny v oleji, vytvořil akvarely a obrazy různými technikami. Renner byl také ilustrátorem. Jeho ilustrace nalezneme v mnoha německých a rakouských časopisech, ale rovněž v knihách – například Karl Adrian „Alte Sagen aus dem Salzburger Land“ (1948) nebo dřevorytiny v knize H. F. Walser „Eine Sammlung liechtensteinischer Volks-Sagen aus Berg und Tal“ (1948).

Dále pak vytvořil knižní vazby pro nakladatelství, kresby pro mnichovský humoristický časopis Meggendorfské listy (Meggendorfer-Blätter) a ve stejné dokonalosti jako ex-libris vytvořil i plakáty. Byl ve všech oborech umělecké řeči doma. Jedna z jeho posledních prací, která ještě zachovává vzpomínku na tohoto vynikajícího umělce z naší vlasti, jsou rakouské bankovky, které vytvořil na zakázku Rakouské národní banky. Je to bankovka v hodnotě 500 šilinků vydaná v r. 1953. Na jejím líci je vyobrazen rakouský psychiatr Julius Wagner von Jauregg (1857 – 1940) a na rubu hlavní budova university ve Vídni. Dále pak bankovka v hodnotě 100 šilinků vydaná v r. 1954. Na líci bankovky je Franz Grillparzer (1791 – 1872), rakouský spisovatel a dramatik a na rubu klášter Dürnstein na Dunaji. Tyto bankovky byly rakouským a zahraničním tiskem označeny jako umělecky mimořádné.

Shodou okolností byl v letech 1918–1920 prvním kancléřem Rakouské republiky politik se shodným příjmením Karl Renner, který pak v letech 1945–1950 zastával funkci prvního spolkového prezidenta druhé Rakouské republiky.

Profesor Franz Renner byl považován za jednoho z největších umělců starého a nového Rakouska a tam byl ctěn a uznáván. Ve svém rodném kraji ale bohužel nikdy nenalezl odezvu, kterou si zasloužil. Tak jako mnozí umělci z našeho pohraničí, tak i on mohl teprve z ciziny působit uměleckým vlivem ve své rodné vlasti. Tento malíř a grafik, pocházející z Kraslic, zemřel ve Vídni 22. 11. 1957 ve věku 71 let. S odstupem času bychom měli prokázat úctu tomuto našemu zcela zapomenutému rodákovi.

Pavel Palůch

Budova ISŠTE v Sokolově (č. p. 1620)

Když v roce 2012 vyrostla v Sokolově nová budova Integrované střední školy technické a ekonomické, nebyly názory na její architekturu jednotné. Od převážně příznivého hodnocení byla někdy škola, resp. její vzhled, označena za paskvil. Každá avantgardní stavba to jistě nemá jednoduché. Vzpomeňte si na známé příklady – řadu Loosových staveb, „Tančící dům“ v Praze nebo Eiffelovu věž v Paříži. Tato díla po realizaci sklidila velkou kritiku, ale dnes si bez nich nedovedeme uvedená města představit. Samotná škola je v prostoru města nepřehlédnutelná. Při hodnocení architektury je také důležité vědět, za jakých okolností vznikala. Než přistoupím k bližšímu seznámení s tímto nejnovějším areálem, zastavím se u historie plochy, kde škola stojí.

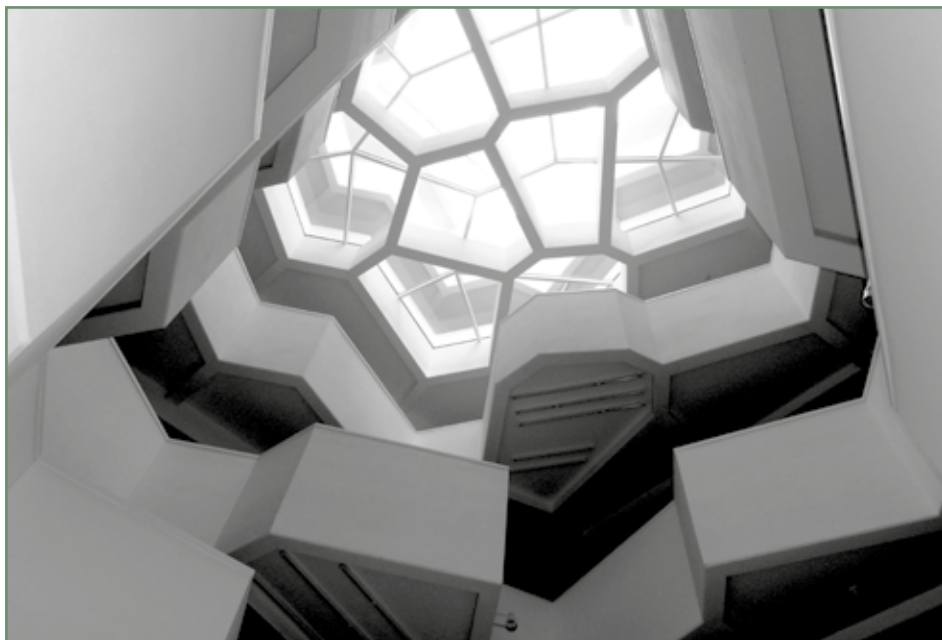
Na levé, západní straně je pozemek sevřen Lobezkým potokem, na severu řekou Ohří. Za Hornickým domem v minulosti v jižní části stálo pouze několik domů. Na přelomu osmnáctého a devatenáctého století byla vybudována v sousedství ulice Pionýrů městská jatka. Již v roce 1927 se uvažovalo o jejich přemístění do areálu dolu Riesl. Zůstalo pouze u úvah a místo toho v roce 1934 došlo k přestavbě a modernizaci stávajících budov. Bylo však jasné, že takový provoz uprostřed města nemůže být trvalý. Uplynulo dvacet let a pak bylo konečně rozhodnuto o zboření jatek a o využití území pro výstavbu školského areálu. Ten byl realizován a slavnostně otevřen v roce 1965. Postupně byl vybudován komplex 1. základní školy a učiliště. Součástí byl také internát pro 400 učňů. Záhy se však ukázalo, že ubytování bude zbytečné, vzhledem k tomu, že většina studentů byla ze Sokolova nebo dojížděla z blízkých obcí. Proto byla nevyužitá budova předána tehdejšímu HDBS, aby sloužila jako ředitelství. Dnes jsou zde kanceláře Sokolovské uhelné a také internát pro ubytování žáků vojenské a policejní školy. V zázemí bývalého výpočetního střediska byla vybudována jídelna Sokorestu, kde se také stravují žáci ISŠTE a vojenské školy.

Na druhé straně ulice je velké hřiště, dříve stadion Emila Zátopka. Na části této plochy byla postavena sportovní hala, která byla předána do užívání v únoru 1973 a je rovněž k dispozici škole. Celý tento popisovaný prostor stojí v místě, kde ještě v roce 1928 probíhala povrchová těžba lomem Bohemia. Samostatná část areálu sloužila učňům nejprve jako strojírenské učiliště.

Řízení prostřednictvím krajských úřadů a celková změna koncepce školní výuky u nás přinesla také do této školy mnoho změn. První byly dopady ze sloučení některých výučních oborů a jejich přenesení do Sokolova. Stávající kapacita a vybavenost tohoto areálu již neodpovídaly současným trendům. Proto bylo rozhodnuto o rekonstrukci a revitalizaci tohoto areálu. Tehdejší ředitel ISŠTE PaedDr. Josef Novotný podnikl všechny kroky k tomu, aby stavba mohla být realizována. Poté, co byl zvolen hejtnanem Karlovarského kraje, ujali se tohoto úkolu jeho nástupci. Bylo nutno rozhodnout o celkové koncepci, vyhlásit architektonickou soutěž na projektanta, získat veškerá potřebná povolení, vybrat zhotovitele a kontrolovat průběh výstavby. Projekt byl nazván „Revitalizace Centra vzdělávání ISŠTE“. Z hlediska umístění budovy se nabízel různá řešení. Vzhledem k tomu, že diskuze o konečném umístění školy nebyly jednoznačné, bylo stanoveno, že bude vypracováno několik variant sloužících k posouzení. Stavbu bylo navrhováno vybudovat vedle sportovní haly nebo na autobusovém nádraží, ale nakonec bylo vybráno optimální místo uprostřed stávajícího areálu. Projektový úkol byl schválen v červenci 2007. Vzhledem k tomu, že byl dán počet učeben, laboratoří a ostatních provozů, ukázalo se, že hmota stavby musí být oproti sousedním budovám školy vyšší. To znamenalo také zvláštní způsob zakládání na pilotách. Výstavba byla zahájena v roce 2009 a na konci dubna 2012 byla ukončena. Škoda jen, že byl dodatečně zpochybňován požadavek výběrového řízení na respektování a sladění potřeb školy a dodavatele při realizaci. Toto kritérium, považované za předpoklad, bylo však

Budovy 1. ZŠ po dokončení roku 1965.

Průhled patry budovy ISŠTE.

velmi důležité pro koordinaci výstavby. Vždyť budování probíhalo uprostřed areálu, který po celou dobu musel fungovat. Bezpečnostní a další hlediska byla proto prioritní. Po celkovém zhodnocení dalších nabídek byla stavba k realizaci svěřena sdružení firem Syner, Algon a ISSO. Jen vyjimečně probíhá výstavba za tak obtížných podmínek jako zde. Přesto se tento dodavatel s těžkostmi stavby vyrovnal velmi dobře. Pracovalo se za provozu školy, v nepříznivých klimatických podmínkách a bylo nutno přeložit řadu inženýrských sítí a demolovat pavilon školy č. 3. Vlastní výstavba pak probíhala v sevřeném prostoru mezi pavilony č. 1 a 2. Neobvyklá řešení byla navržena při zakládání u nosných konstrukcí i na obvodovém plášti. Celková hmota objektu hlavní budovy má výšku 26 m a obsahuje sedm podlaží. Poměrně velká hmota je, oproti stávající výškové budově HDBS, přiměřená. V prvním nadzemním podlaží je umístěn vstup a centrální šatny. Celé 2.NP a část dalšího podlaží zaujímá tělocvična o rozměrech 20 m x 40 m, kterou je možno přizpůsobit také na aulu. V dalším podlaží je knihovna a kanceláře. V 5. NP –7. NP je umístěno 24 učeben, 18 kabinetů a 2 laboratoře. Obtížná nebyla jenom výstavba nové centrální budovy, ale také rekonstrukce ostatních částí areálu za provozu, včetně výstavby parkoviště u sportovní haly, které bylo vybudováno jako samostatná etapa areálu.

Ke zpracování projektu byla vybrána projekční kancelář docenta Ing. arch. Romana Kauckého. Tento architekt je u nás velice uznávaný a výjimečný. U svých děl vždy dbá na to, aby návrhy byly přínosem, vnesly vždy něco nového, invecního, a to se někdy setkává s nepochopením. Proto je pokládán za kontroverzního tvůrce. Stačí připomenout kauzy při jeho tvorbě územního plánu Prahy. Všechny obtížné otázky stavby v Sokolově však uspokojivě vyřešil. Architekt spolupracoval s týmem projektantů, ke kterým patřil Petr Štěpánek, Libor Kábrt, Šárka Malá a řada specialistů. Dnes s odstupem času a pohledu na dokončenou stavbu se zdá, že vše bylo jednoduché. Nosná konstrukce budovy je vytvořena z monolitického železobetonového skeletu, kde hlavní nosný prvek tvoří příčné monolitické stěny. To umožnilo v jednotlivých podlažích navrhnout elegantní pásová okna. Při procházce vnitřkem stavby je na první pohled vidět, že architekt věnoval návrhu interiéru maximální pozornost. I tento prostor měl však svůj vývoj. U zaoblených částí přešel architekt k hranatým strukturám. Později využil ke ztvárnění vnitřních tvarů tzv. Voroneho diagramy. Tyto numerické metody jsou využívány v mnoha oblastech a také v architektuře. Jedná se o určené matematické vzdálenosti od specifické množiny bodů, které tak tvoří známé a nejvíce fotografované „pláště“, které prostupují celým objektem. Toto řešení je odvážné, efektní, ale z pohledu bezpečnosti sporné, i když vyhovuje všem normám. Chování dnešních mladých lidí je totiž nepředvídatelné a obavy z pádů přes tři průhledová podlaží jsou opodstatněné. Osázení truhlíků zelení ve tvaru mnohoúhelníků je výborné.

V interiéru je mnoho dalších prvků, které je možno považovat za experiment. Týká se to také přirozeného osvětlení střední části budovy. Řada lidí by v řešení budovy ráda viděla „klasickou školu“ a pokládá komunikační prostory a mnoho dalších ploch za předimenzované. Zdůvodňují, že je to na úkor celkové pompéznosti. Záměr však byl vytvořit plochy, kde se studenti mimo výuku setkávají, diskutují a nasávají novou energii, a proto tomuto prvku dali architekti prioritu. Interiér je jistě trochu okázalý, ale v dobrém slova smyslu. Zázemí školy je také netradiční. Vybavení technikou a počítači je na vynikající úrovni. Výukové prostory jsou velice pěkně řešeny. Zajímavostí je, že žáci celý den neseďí v jedné učebně, ale „cestují“ po budově do dalších míst dle potřeby rozvrhu. Pro přesuny a přístup do jednotlivých pater je zde instalováno osm kapacitních výtahů. Ve škole je dvacet čtyři učeben pro 32 nebo 16 žáků s příslušnými kabinety. Při své první návštěvě školy jsem byl překvapen interiérem knihovny, kanceláři a také zvláštním řešením toalet. Zde se myslím architektovi podařilo vytvořit netradiční, neskutečné místnosti. Jeho dalším záměrem bylo vstup do areálu „otočit“ do historické části města a vyhnout se tak rušné ulici Jednoty. Vše mělo navázat na plánovanou úpravu prostranství na břehu Lobežského potoka, která však nebyla realizována. Tato změna situování budovy

Společné prostory.

Hygienické zařízení školy.

Vizualizace budovy, pohled od Lobežského potoka.

však není z mého pohledu optimální. Z přístupové komunikace J. K. Tyla je tato západní část objektu na opačné straně příliš „utajena“ a je dnes v prostoru vizuálně potlačena. Studenti se také přecházení v ulici Jednoty nevyhnuli. Dnes jich mnoho dojíždí do školy auty a při cestě z parkoviště musí obcházet celou severní část školy. Rovněž při cestě do sportovní haly musí jít rušnou ulici Jednoty.

Celková projektovaná kapacita školy je 908 osob a zdá se, že se nesnadně obsazovala. Proto zde má dnes sídlo pobočka Vojenské střední školy a Vyšší odborné školy Ministerstva obrany, a tak je dostatečně naplněna.

Realizací tohoto areálu vznikla v našem městě solidní architektura a základna pro kvalitní výuku středoškolských. Pokud se rozhlednu po Sokolově a zhodnotím výstavbu po roce 1989, je tato stavba jedna z mála z architektonického hlediska vyjimečná a rovněž takový areál má málokteré město u nás. Rozhodující je, jak budovu, vše nové a progresivní, vnímají studenti, vedení a zaměstnanci školy. Proto jim na závěr přeji, aby se zde dobře cítili, její kapacita byla každý rok naplněna a celý dům byl účelně využíván! Zanedlouho bude mít původní areál školy výročí 56 let svého trvání v Sokolově. a to je jistě důvod k oslavě. Je také čas hodnotit jednotlivé budovy tohoto prostoru, na kterém jsou zřetelně vidět postupné etapy výstavby. Poslední vybudovaná část ISSTE jistě přinesla do města velice hodnotnou a progresivní architekturu.

Jan Rund

Příběh srdce v nostitzovské hrobce kláštera v Sokolově

Co mohou mít společného sv. Zdislava z Lemberka a průmyslový Sokolov? Zdánlivě vůbec nic, přesto by tu jedna spojitost byla. Totiž první pohřbenou v rodinné nostitzovské hrobce zdejšího kapucínského kláštera byla dne 17. září 1681 druhá manželka zakladatele sokolovské větve rodu i této krypty Jana Hartvíka hraběte z Nostic. Pod nápisem „Eingang zur Ruhe“ a erbem zde odpočívají a až z Vídně sem byly převezeny ostatky Eleonory Marie hraběnky von Nostitz roz. Popelové z Lobkovic. Z tohoto manželství se

Frant. Ant. Berka z Dubé.

Hrobka v sokolovském klášteře s ostatky Nostitzů.

narodily tři děti – dcera a dva synové (mj. pokračovatel a úspěšný hospodář Antonín Jan Nostitz). Avšak tato druhá manželka už byla též ovdovělou a vedle jistě zajímavých osudů sokolovských Nostitzů povila těch synů více. Poprvé byla provdána za příslušníka starobylého rodu z linie Ronovců Jindřicha Volfa Berku z Dubé a spolu už měli také syna, později posledního bezdětného mužského potomka z rodu Berků – Františka Antonína hrabě Berku z Dubé. A právě o jeho srdci je toto pojednání.

Tělo tohoto mecenáše, který byl dědicem majetků po několika příbuzných a patřil tak k nejbohatším šlechticům v Čechách, je pochováno v bazilice minor sv. Vavřince a sv. Zdislavy v Jablonném v Podještědí. Ostatně jeho nevlastní nostitzovský bratr Antonín Jan se po vymření rodu stal majitelem berkovských statků, ale i např. dědicem funkce nejvyššího maršálka Českého království. František hrabě Berka je v Jablonném pohřben právě vedle české světice Zdislavy z nedalekého Lemberka, ovšem bez srdce, které v měděné schránce spočinulo právě v sokolovské kryptě Nostitzů u těla jeho matky. Toto vynětí srdce z těla bylo totiž obvyklou tradicí mezi významnými šlechtici (též bez srdce je např. tělo císařovny Marie Terezie, těla Habsburků vůbec a stejně tak i např. do vídeňské habsburské krypty rituálně naposledy pohřbené tělo syna posledního císaře a českého krále bl. Karla I. v roce 2011 zemřelého Otty von Habsburg-Lothringen). Srdce bývalo z těla vyňato vždy krátce po smrti před nabalzamováním a pohřbeno obvykle druhý den na místě blízském a nebo místě s citovou vazbou s cílem zanechat tak kus sebe také v takovém místě či zemi. Korunní princ Otto miloval Maďarsko-proto je jeho srdce uloženo v urně v maďarském Rábu. A srdce posledního Berky, odpočívajícího v Jablonném, tak spočinulo vedle jeho matky v Sokolově.

Jiným obvyklým zvykem, kam bohatí aristokraté (a též klérus) často odkazovali ve stříbrných schránkách a urnách svá srdce, byla svatá poutní místa (u nás např. Maria Kulm-Chlum svatě Máří). Byla to často poslední přání zesnulých a symbolizovalo to, že ten nejcennější orgán, co mám, odevzdávám po smrti Bohu.

Nevím, zda se při exhumaci a odborném studiu ostatků v roce 1999, po devastaci kostela a nájezdech hledačů pokladů po r. 1945 i klimatu v sokolovské hrobce, našla i ona schránka se srdcem posledního hraběte Berky z Dubé, ale vzhledem k poničení místa to není pravděpodobné.

Pavel Vaculík

Hrázděnka před rekonstrukcí. (viz článek na str. 23)

Stav domu v roce 2021. (viz článek na str. 23)